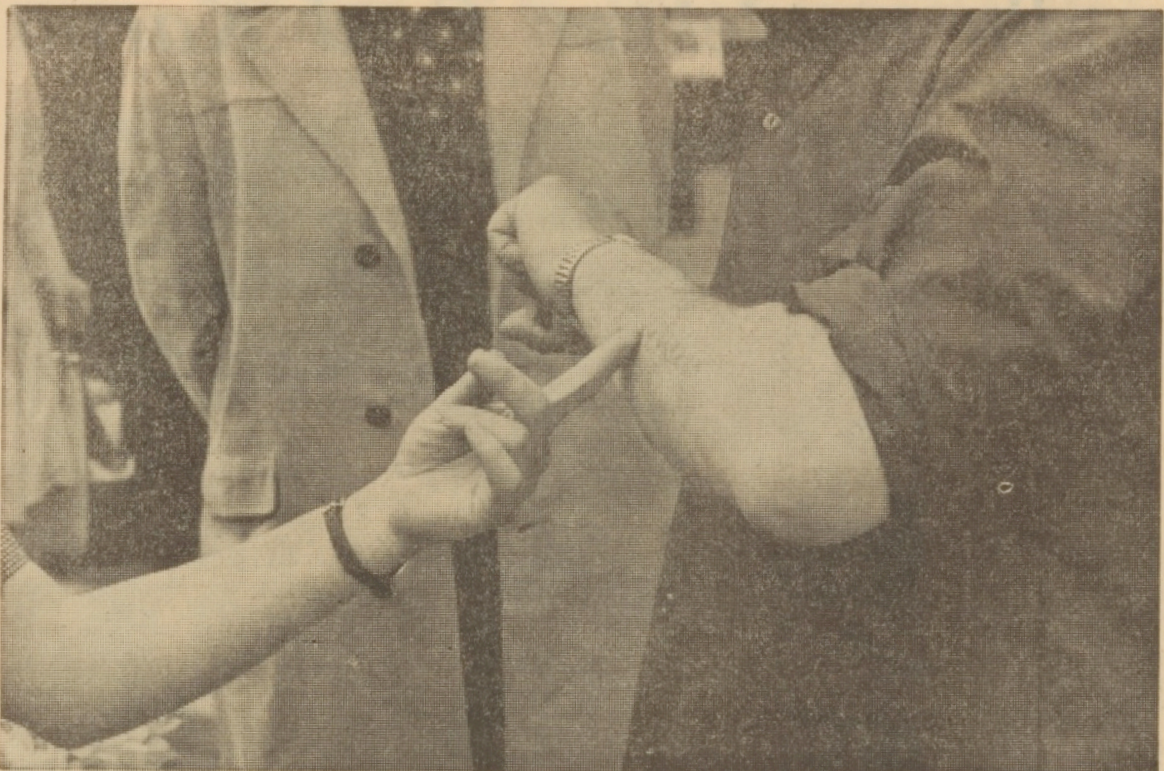

IK OVERLEEFDE NEGEN CONCENTRATIEKAMPEN

Ik heet Machiel Gobets en ik sta met bloemen bij Artis. Vaak vragen ze mij: „Waarom heb je een nummer op je arm?” en dan zeg ik maar dat het mijn telefoonnummer is. Maar nu ik binnenkort in Duitsland ga getuigen tegen de oorlogsmisdadiger Erich Schemel wil ik toch mijn verhaal vertellen over de negen concentratiekampen, die ik heb overleefd. Dan zal men begrijpen waarom ik elke morgen eerst even naar de Hollandse Schouwburg ga, om daar bloemen neer te leggen.

Amersfoort - Vught - Moerdijk - Auschwitz/Birkenau - Janina - Liebenrosen - Oraniënburg/Sachsenhausen - Mauthausen - Gussen

Dit is het verhaal van een verschrikkelijke tocht langs negen Duitse concentratiekampen. Jarenlang werden wij mishandeld door verschrikkelijke beulen en ik begrijp nog niet hoe ik er levend ben afgekomen. Eigenlijk heb ik in die jaren maar éénmaal een S.S.-er iets menselijks zien doen: dat was toen een S.S.-man een jongetje, dat om zijn leven smeekte, spaarde. Het kreeg een mooi pakje aan en mocht voor piccolo spelen aan de poort van Auschwitz. Maar verder was het één orgie van moord en mishandeling, van genadeloze uitroeiing. En toen we eindelijk bevrijd waren ging het sterven nog geruime tijd door. Want de uitgeteerde gevangenen aten zoveel uit de Rode-Kruispakketten, dat ze bij bosjes omkwamen. Maar laat ik bij het begin beginnen.

Het was in die oorlogstijd voor een jood moeilijk om aan de slag te komen. Ik droeg geen jodenster en hoopte er op die manier tussen door te glippen. Maar dan had er toch niet die SD-er op de tram moeten zijn. Trouwens, als die er niet was geweest, was er ongetwijfeld later wel een ander verschenen. Het noodlot was voor een jood vrijwel niet te ontvluchten.

„Toen de SD-er op de tram stond stond ik er ook. Zonder ster. Ik weet het nog precies, het was lijn 8, de oude Weesperstraattram. „Je bent zeker een jood, niet?” vroeg hij. Het had weinig zin te ontkennen. Die lui hadden er een fijne neus voor.

„Je weet best, dat je niet op de tram mag!” zei hij. „Ik zal de tram laten stoppen en dan ga je met mij mee.”

Toen ik naast de SD-er in de richting Euterpestraat liep kon ik moeilijk bewegen dat mij een zo lange lijdensweg te wachten stond. Maar dat ik niets goeds verwachtte weet ik wel. Lopend door Amsterdam nam ik in gedachten afscheid van alles. Zou ik ooit terugkomen?

„Wat doe je hier met die rotjood?” werd er gevraagd toen de SD-er zich met mij bij de afdeling jodenzaken meldde. „Hij heeft zonder ster op de tram gestaan, ik kom hem uitleveren,” antwoordde hij.

In de kelder

Ik moest met de neus tegen de muur gaan staan, de handen in de hoogte. Twee uur lang. Daarna werd ik in de kelder geschopt, waar ik bij tien joodse lotgenoten belandde. Twee dagen zat ik in dat hok met houten tralies. Eén dag kreeg ik helemaal geen eten, de tweede dag ontving ik een stuk Duitse kusch. Het was maart 1942.

De Amstelveenseweg was mijn tweede bestemming. We werden er met zijn achten in een cel gestopt. Er stond een ton waar je je behoefte in kon doen, en éénmaal in de week werd je gelucht. Onder ons waren twee zieken. Doktershulp kregen ze niet. „Joden moeten maar kreperen” luidde de uitleg van de bewakers.

Elke avond klonk het onheilspellende gerinkel van de laarzen der SS-ers. Dan werden er enige joden uitgehaald om op transport te worden gesteld; dat ging met veel gemamp en geschreeuw gepaard, want de SS-ers wisten goed met de kolven van hun geweren om te gaan. Zo werden er elke dag weer nieuwe namen opgeroepen, en elke avond dacht je „Zou ik er bij zijn?” In de zesde week was het zo ver. Ik werd uit de cel gehaald en op de tram gezet. Weer stond ik er zonder jodenster, maar nu hoefde geen SD-er mij aan te houden. De tram bracht mij toch al naar het Centraal Station, waar de trein klaar stond.

Denk niet, dat we in veevagens werden gestopt. Neen, in die periode waren er nog momenten, dat je even op adem kon komen. Het was een gewone trein, waar we netjes op de banken konden gaan zitten. Als die bewakers er niet waren geweest, hadden we gewoon op reis kunnen zijn, maar nu wisten we wel beter. De SS-ers bewaakten ons secuur, en mij in het bijzonder. Hadden ze niet zojuist gezien, dat ik een poging tot ontvluchten had gedaan?

Dat was bij het Centraal Station, toen ik het naïeve idee kreeg, dat je die lui misschien kon verschalken. Ik vloog tussen de twee wagons van de tram door en zag de vrijheid vlak voor me. Tot plotseling een SD-er voor mij opdoemde met de revolver in zijn vuist. „Je kunt wel vluchten”, zei hij, „maar je komt niet ver”.

Toen heb ik voor het eerst tegen mezelf gezegd, wat ik nog vaak zo herhalen: „Een blauwe boon kun je altijd

nig respijt gegend, want Amersfoort was veel te snel in zicht. . . . Toen we in Amersfoort uit de trein stapten, werden we meteen het bos in gejaagd. Daar maakten we voor het eerst kennis met het spelletje „Hinlegen und aufstehen”. Een doodgewoon spelletje eigenlijk, dat alleen prettiger was voor degenen, die de commando's gaven dan voor de slachtoffers.

Wilt u de spelregels weten? Het was heel simpel: als de SS-er schreeuwde „Hinlegen”, moesten we allemaal gaan liggen; als hij riep „Aufstehen”, moesten we allemaal opstaan. Natuurlijk moest dat allemaal in hoog tempo gebeuren, en indien dat niet lukte, kwam een geweerkolf je wel helpen. Op deze wijze gingen we naar het Lager toe, en er vielen enkele slachtoffers. Die moesten we meeslepen, want tenslotte moest bij het appél het aantal kloppen!

We ontmoeten de „kerstman”

Toen we in de buurt van het kamp kwamen zagen we overal tussen de bomen SS-ers met honden. We liepen over de SS-terreinen, waar barakken stonden, en kwamen daarna in het „Häftlinge-Lager”. Daar moesten we drie-en-een-half uur op appél staan. Toen kwam Berge, de kampcommandant, een stevige kerel, die er graag uitzag als Napoleon, zijn ene hand altijd onder zijn jas schoof en in de andere een rotinghield.

„Jullie begrijpen wel, dat jullie hier niet in een rusthuis zijn” zei hij, „en dat zullen jullie wel gauw merken”. Onder het praten door liet hij ons drie kwartier sport doen, hetgeen neerkwam op met je gezicht in de modder liggen en weer opstaan.

Daarna werden we ingedeeld in de barakken. Wij joden mochten ons niet scheren. We moesten onze baard laten staan, en kregen op het hoofd een „kippenren”, doordat ze precies midden over het hoofd het haar weg knipten. Ik werd ingedeeld in blok 7 bij een zekere Jan Goedhart, die daar als blok-

oudste/optrad en een tamelijk redelijke vent was.

Om zeven uur 's avonds gingen we naar bed, blij dat we konden slapen op de houten bruisen. Maar we hadden buiten het „kerstmannetje” gerekend, een Unterscharführer met een grote snor, die berucht was in het kamp. Om acht uur kwam hij binnen en hij brulde meteen „Zo, vervloekte joden, we gaan een uur sport doen”. Sport was nooit een plezierige bezigheid en dit helemaal niet, want het betekende dat je op commando in en uit bed moest springen. Degene, die vier hoog sliep, was natuurlijk ongelukkig. Zij die niet mee konden komen werden er tussenuit gehaald door het „kerstmannetje” en zijn helper, een zekere Teun, die nota bene in de ondergrondse beweging had gezeten. Deze Teun is wel veroordeeld na de bevrijding, maar al weer op vrije voeten. We zagen hen nooit meer terug.

Bij de indeling van werkcommando's werd een zestal joden, onder wie ikzelf, ingedeeld in het „Himmelfahrtcommando”. Op het voor-SS-terrein moesten we van 's morgens half acht tot 's avonds zes uur met een onderbreking van een half uur een grote wals voorttrekken. Daartoe hadden ze riemen om ons heen gebonden. We had-

den niets anders te doen dan de wals zonder stilstand rond het terrein voort te bewegen. Dat ging dagelijks met stokslagen gepaard. Als het niet naar het genoegen der bewakers ging haalden ze de schuldige er uit. Hij moest 's avonds na het appél twee à twee-en-een-half uur in de „rozentuin” tussen het prikkeldraad staan zonder eten.

Ik heb daar een week of vijf gewerkt met alle consequenties van dien. Toen werd ik ingedeeld in het bos bij het Holzkommando, en aanvankelijk was ik geneigd blij te zijn dat ik van die wals af was. Maar het Holzkommando bleek een verschrikking te vormen.

Voordat we vertrokken kregen de kapo's, die over het commando gingen, al de opdracht van deze of gene SS-er, dat er 's avonds „een beetje minder het kamp in moesten komen”. Elke dag moesten we onder mishandelingen grote wortels van bomen rooien, op kruiwagens leggen en verplaatsten. Met dat hout werden dan de kachels in de barakken gestookt.

Ik heb daar samengewerkt met een dokter — de naam is me helaas ontvallen — die ik vreselijk zag martelen om de grote stronken op de kruiwagen te leggen. Ik was zelf nogal een actieve jongen en met mijn 24 jaar in de bloei van mijn leven. Ik kreeg medelijden met de dokter, die ongeveer vijftig jaar oud was, en hielp de man één moment bij zijn werk.

De Arbeitsdienstführer Kaiser zag het en vloog met het kerstmannetje naar ons toe. „Jij, vervloekte jood”, schreeuwde hij de dokter toe, „jij hebt zeker nog nooit gewerkt in je leven. Nee, die magere hier, die kan lemmings werken”, en toen wees hij mij aan. Met tientallen stokslagen dreven ze hem naar het prikkeldraad. Toen hij daar tegen-aan kwam knalden de schotten. Want dat betekende, dat hij een vluchtiging deed, en een gevangene mocht je nu eenmaal altijd tijdens de vlucht neerschieten.

Nog denk ik dikwijls met veel spijt aan die dokter terug. Ik had die man nooit moeten helpen, maar zeker in die begintijd stond je daar niet bij stil. Zulke dingen blijven altijd zitten. Misschien was hij toch wel omgekomen, maar ik heb zijn lot toch bespoedigd.

Elke dag vielen er bij dat Holzkommando zoveel doden, dat ik besloot me een dag te drukken. De volgende ochtend verschoof ik me in de wasruimte. Daar trof ik Ome Jan Lam-

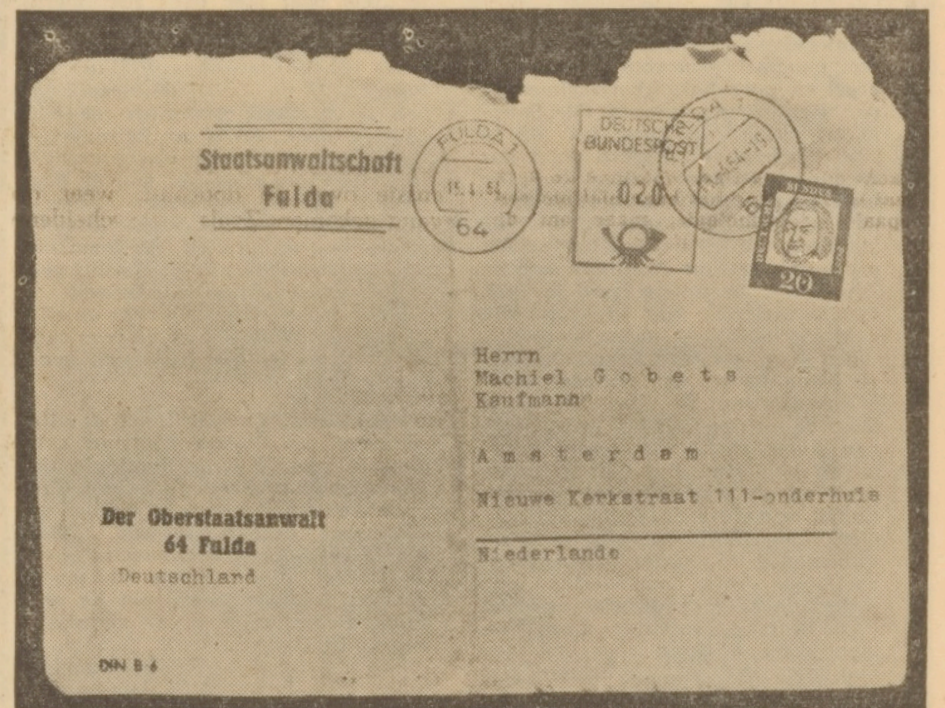
bers aan, een niet-joodse gevangene, die daar de baas was. Acht jaar geleden is hij overleden. „Ome Jan, wat moet ik doen?”, vroeg ik hem, ik durf niet mee, er vallen elke dag zoveel doden.”

„Je kunt hier niets beginnen” zei hij, „het kamp is te klein, dat valt onmiddellijk op. Het enige, dat je kunt doen is een schep en een kruiwagen pakken en het talud tussen de barakken gaan verstevigen”. Het was een goed idee, en ik ging dadelijk aan de slag. Na een uur kwam er echter een niet-joodse gevangene naar me toe, die zei: „Je moet bij de wachtpost komen. Ga er naar toe, want hij heeft mijn nummer opge-

zikenzaal moest ik weer met het Holzkommando mee.

's Avonds bij het appél bleek dat er één man te veel was. Zijn naam was bekend, hij was als dood genoteerd. Een administratieve fout en daar hadden de Duitsers een afschuif van. De man werd tijdens het appél uit onze rijen gehaald. „Man, je had al dood moeten wezen,” zeiden ze tegen hem, „in onze boeken ben je dat al”.

De fout moest natuurlijk worden gecorrigeerd en daar werden het kerstmannetje en Teun mee belast. Zij hadden een „bloed-arena”, waar ze iemand naar hartelust konden mishandelen en bij deze ongelukkige buiten zij de

Dit vond Machiel Gobets in zijn brievenbus: een oproep tegen Erich Schemel te getuigen.

nomen”. Schoorvoetend liep ik naar de toren, die aan het kamp grensde, waar de wachtpost — een Nederlandse SS-er — zat. „Daar ga ik”, dacht ik bij me zelf.

„Zo jood”, schreeuwde de man, toen hij mij zag, „je hebt je gedrukt van het commando, hè?” Wat is je nummer? Zo, 1888. Kom, we gaan eerst maar eens sport doen”. Hij waarschuwde me, dat ik precies moest doen wat hij zei anders zou hij me neerschieten. Ik moest de schep in mijn handen nemen en voor me uitstrekken en daarna vijftig diepe kniebuigingen in de modder maken. Geen één mocht ik er missen en ze moesten vooral diep zijn, heel diep. Daarna moest ik almaar heen en weer rollen in de modder, tot ik bijna „fertig” was.

Maar daarmee was ik er nog lang niet, want op dat moment kwam Arbeitsdienstführer Kaiser buiten de draad aanlopen. „Wat is er met die jood?” vroeg hij. „O, hij heeft zich onttrokken aan het commando”, luidde het antwoord. „Dan zullen we hem wel even helpen” antwoordde Kaiser. Ik werd door één van de verschrikkelijke kapo's uit het kamp gehaald. Vijftig meter moest ik „hinlegen en aufstehen”, daarbij door stokslagen geholpen. Toen was ik bij de wachtpost, nu buiten het draad.

Onder de post stond een grote bak water, die een meter diep was. De kapo en Kaiser gelastten me in die bak water te gaan, en toen moest ik steeds weer onder water duiken en weer boven komen. Met stokslagen dwongen ze me, en ze sloegen zo hard, dat ik mijn eigen bloed op het water zag drijven. Toen ze me uit het water hadden laten komen moest ik in de looppas stenen sjuwen. Het was eindeloos.

Tenslotte was ik zo ten einde raad, dat ik me naar het prikkeldraad gooidde in de verwachting dat ze me zouden neerschieten. De Hollandse SS-er kwam naar me toe en ik riep hem toe: „Schie! me maar dood, ik kan niet meer”. Maar hij brulde „Doodschieten, vuile jood? Je zult eerst werken!” Met een kruiwagen brachten ze me in het kamp en na een dag verblijf op de

mogelijkheden volledig uit. De man stierf tenslotte aan de mishandelingen, en toen kon men weer gerust gaan slapen: de administratie klopte weer.

In die „bloed-arena” zijn tientallen mensen omgekomen. Ik ben er ook eens geweest, maar ze waren nog schikkelijk: ik kreeg er 25 uitgemeten op mijn achterste. Ik geloof, dat die Teun me nogal mocht. Maar omdat het kerstmannetje er bij was, moest hij me wel slaan.

De volgende dag zei ik op het commando tegen een vriend, een zekere Frankenhuizen, die voor de oorlog in het Amstelhotel werkte: „Ga je mee het bos in, beukenootjes zoeken? Ik heb honger!” We waren echter nog maar een klein eindje weg, toen we twee SS-ers tegenkwamen. Eén van hen kende ik uit de Albert Cuystraat. Het was een slager, wiens voornaam Nico was. Zijn achternaam kan ik me niet meer herinneren.

„Ik ken jou wel”, zei ik tegen hem. „Nou, dat kan” antwoordde hij, en onmiddellijk vroeg hij mij „zeg, wil je vrij?” „Ik wel” zei ik natuurlijk gretig, maar zijn antwoord werkte als een koude douche: „dan moet je tegen het draad opvliegen, dan kan ik je doodschieten en krijg ik een vrije dag”. „Nou, dood kan ik altijd nog wel” antwoordde ik. „Je hebt je gedrukt van het commando, hè?” luidde zijn volgende vraag en dat moest ik wel toegeven. Hij kondigde aan onze nummers te zullen opnemen maar door het gepraat moest hij hebben vergeten het mijne te noteren.

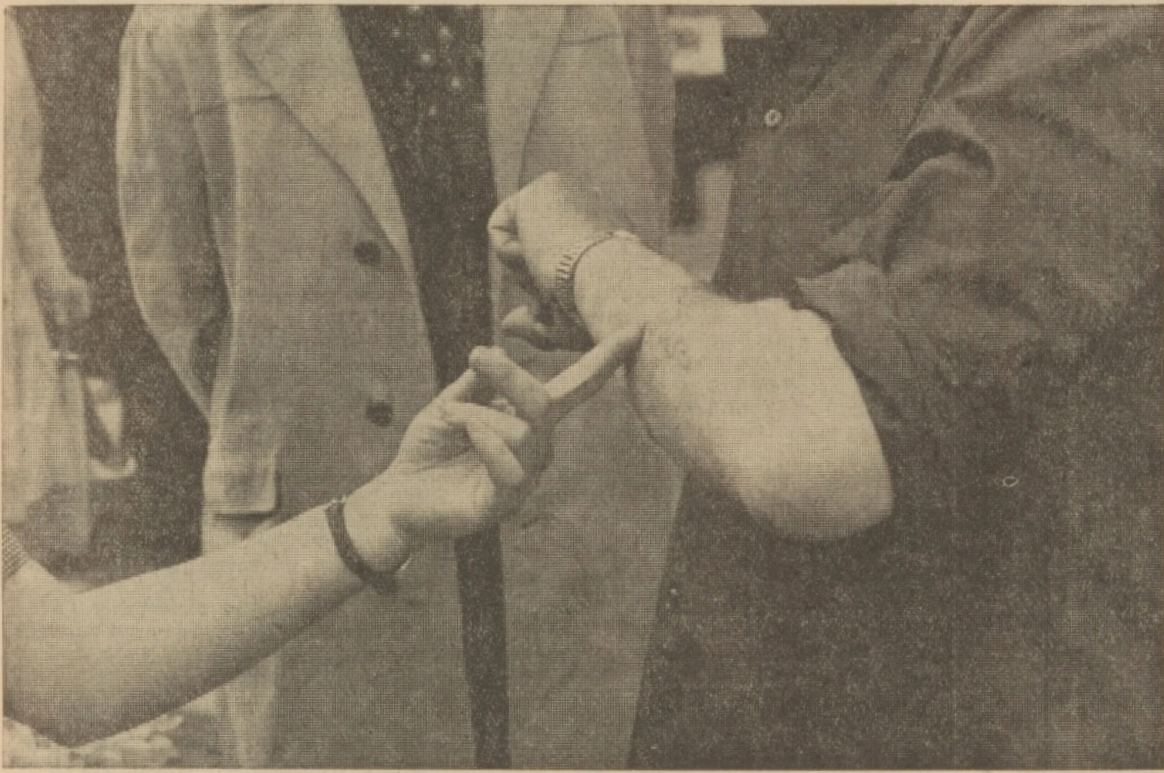
Toen hij een uur later in het kamp kwam gaf hij het nummer van Frankenhuizen door. Deze kwam naar me toe en zei „Machiel, hebben ze jouw nummer niet?” „Och, ik kom zeker nog”, zei ik tegen hem, maar ik werd de hele dag niet meer opgeroepen. Geluk gehad. Frankenhuizen kwam er minder goed af. Hij werd „fertige gemacht” en overleefde die dag niet.

(Wordt vervolgd)

IK OVERLEEFDE NEGEN CONCENTRATIEKAMPEN

Ik heet Machiel Gobets en ik sta met bloemen bij Artis. Vaak vragen ze mij: „Waarom heb je een nummer op je arm?“ en dan zeg ik maar dat het mijn telefoonnummer is. Maar nu ik binnenkort in Duitsland ga getuigen tegen de oorlogsmisdadiger Erich Schemel wil ik toch mijn verhaal vertellen over de negen concentratiekampen, die ik heb overleefd. Dan zal men begrijpen waarom ik elke morgen eerst even naar de Hollandse Schouwburg ga, om daar bloemen neer te leggen.

Amersfoort - Vught - Moerdijk - Auschwitz/Birkenau - Janina - Liebenrosen - Oraniënburg/Sachsenhausen - Mauthausen - Gussen

Deel 2: de grens over

Na mijn arrestatie in Amsterdam was ik spoedig naar kamp Amersfoort vervoerd. Daar gebeurden verschrikkelijke dingen en toen ik me eens aan het „Holzkommando“ ontrok werd ik ongenadig mishandeld.

Zo gebeurden er regelmatig dingen, waarbij je voortbestaan eigenlijk van toevalligheden afhing. Ik heb nooit het geval vergeten, toen we met vier joodse jongens aan één peuk stonden te trekken. Dat mocht niet, want het was joden streng verboden te roken. Eigenlijk maar goed ook, je bleef er gezonder bij! Dat we geen pakketten mochten ontvangen, was veel erger. Op een afstand zag het kerstmannetje ons en hij kwam meteen op ons af. Nu was ik toevallig degene, die hij hebben moest, misschien omdat ik de enige was, die een petje op had. Ik sprong over een grote kull met water, maar de kerstman sprong er midden in!

beest. Dan moesten we 's avonds vaak naar het appèlterrein en kregen we vier van de zeven avonden in de week „sport“.

Een der gevangenen, een bankier, die nu in Zwitserland zit, wist nogal eens morfine het kamp binnen te krijgen door er goed voor te betalen. Het was de enige manier om het schrikbewind van Noach te temperen. Maar er was lang niet altijd morfine en dan vielen vele mensen aan Noach's slechte humeur ten slachtoffer.

Toen ik angina kreeg werd ik opgenomen in de ziekenbarak. Ik bleef er veertien dagen en werd behandeld door een Nederlandse SS-dokter. Ik vraag me nog altijd af of hij niet van de ondergrondse was. Het was de eerste mens, die ik bij de SS heb meegemaakt.

Toen ik uit de barak ontslagen werd, was het hetzelfde als in Amersfoort. Almaar „sport“ en veel „in en uit bed“. Op een avond moesten we allemaal stenen sjuwen. SS-ers liepen er met honden bij en mishandelden ons zo vaak ze maar zin hadden. Zo nu en dan werden de honden op ons losgelaten.

Een liefleukoosde sport van deze mannen was het, iemand de pet van het hoofd te trekken en die in het bos te gooien. Je moest de pet ophalen en werd dan „op de vlucht doodgeschoten“.

Dit herhaalde zich vaak, want de SS-ers vonden het een leuk spelletje. Ik voelde al spoedig niets meer voor het buitencommando en 's morgens ging ik dan ook met groot lef bij de invaliden staan. Het viel niet mee. Ik moest er steeds aan denken mijn arm krom en mijn been stijf te houden om niet door de mand te vallen. Enkele weken ging alles goed. Men wist niet beter of ik was invalide en ik raakte aan mijn rol helemaal gewend. Iets te veel waarschijnlijk, want toen het een paar weken goed was gegaan verloor ik wat van mijn concentratie. Het moest dan ook een keer verkeerd lopen. Toen we weer eens uren lang op appèl hadden gestaan was ik zo bij dat het afgelopen was, dat ik mezelf vergat en in de loopas naar het blok stormde.

De Arbeitsdienstführer zag het onmiddellijk. Hij riep me terug en ging daarna samen met de beroepsmisdadiger Hermann op me „aan het werk“. Ik werd op een dusdanige manier mishandeld, dat ik de littekens er nog van

op mijn hoofd heb. Twee dagen moest ik daarna in de bunker doorbrengen. Weet u wat een bunker is? Je kunt er alleen maar rechtop staan. Liggend, zitten, of zelfs hangen is er onmogelijk. Als het veel langer had geduurd zou ik dit niet meer hebben geschreven. Gelukkig kwam er na twee dagen iemand. „Hij is soms nog interesse om te gaan werken?“ vroeg hij. Of ik werken wilde! Ik werd naar het blok gebracht en de volgende dag moest ik weer met het commando mee.

Weer moesten we stenen sjuwen, weer waren er de SS-ers met hun honden. De slachtoffers vielen er bij tientallen en ik wist het al heel snel: „Hier moet ik weg, zo gauw mogelijk.“ Opnieuw ontrok ik me aan het commando, en ik bofte. Voor ze me ditmaal doorhadden, werd er 's avonds bij het appèl een selectie gemaakt voor Moerdijk. Ik hoorde bij de uitgekozenen, en het was waarschijnlijk mijn redding. In Vught zou ik het niet lang meer hebben gemaakt.

Moerdijk

In het kamp Moerdijk moesten we tankgrachten maken. Ook hier, waar kampcommandant Meyerhoff de scepter zwaaid, waren er weer de kruiwagens en de SS-ers met hun verschrikkelijke honden. Grond wetsjouwen in de loopas, luidde het parool, en als het niet snel genoeg ging kwamen de onvermijdelijke stokslagen. Dat de SS-ers zo nu en dan de honden loslieten, spreekt wel vanzelf. Die dieren moesten ook een verzetje hebben, vonden ze blijbaar. Het ging zo dag-in dag-uit, een eindeloze marteling.

Tot de kampcommandant op een dag omriep: „Wie van jullie is kleermaker?“ Onmiddellijk stak ik mijn vinger op. Tenslotte is dat mijn oude vak en elke verandering kon een verbetering betekenen. Dat was het ook in dit geval, want ik hoefde niet meer naar buiten, maar werd privékleermaker voor de commandant. Het was een verademing, maar helaas duurde het slechts kort. Veel te spoedig moest ik bij de kampcommandant komen, die me vertelde, dat we op transport zouden gaan, terug naar Vught.

Auschwitz-Birkenau

We zaten met zeventig mensen in wagons, die normaal dertig personen zouden kunnen bevatten. In zoverre je althans bij veewagens van normaal kunt spreken. Zitten kon je natuurlijk niet, eten en drinken moest je vergeeten. Tederden deed zijn behoefte, waar hij stond, zodat het al spoedig één ruitgedige was.

Kon er dan niemand vluchten, vraagt u? Er was inderdaad een mogelijkheid, want de jongens in Vught hadden de boel gesaboteerd. Ze hadden de luiken gedaan dat je ze weer los kon krijgen. Er stond in elke wagon één gewapende SS-er, maar daar zat het hem niet in. De grote moeilijkheid was, dat ze ons bij het vertrek hadden gezegd: voor elke man, die er bij aankomst ontbreekt, worden er twintig uit die wagon doodgeschoten. Dat werkte perfect. We bekeken elkaar argwanend, want niemand wilde zijn hachje er bij inschieten door een vlucht poging van een ander.

Toch is het er één gelukt. Ik weet het nog precies, het was meneer Klok uit Hilversum, die daar nu nog onderwijzer is. Het was een klein kereltje met vuurrood haar. We hadden het juist van hem nooit gedacht, maar toch was hij de enige, die het geflikt heeft. En dat doodschieten na aankomst? We zouden vaak merken, dat er veel meer slachtoffers zouden vallen dan de twintig, waarmee ze ons hadden bedreigd.

Toen we na een heuse rit in Auschwitz-Birkenau aankwamen, werden we met de geweervolven naar buiten geslagen. Ik bleef bij enkele vrienden: Nico Waterman, die in maart 1964 is overleden, Hakkie Michielson, Jopie Schellevis en Mautje Hildersheim. De drie laatste zijn omgekomen. Rijen van vier moesten we vormen, als vee, dat juist was uitgeladen.

SS-ers stelden zich op met de mitrailleur in de aanslag en een Haupt-scharführer trad op ons toe. „Wie wil lopen en wie wil gereden worden?“ vroeg hij ons op de man af.

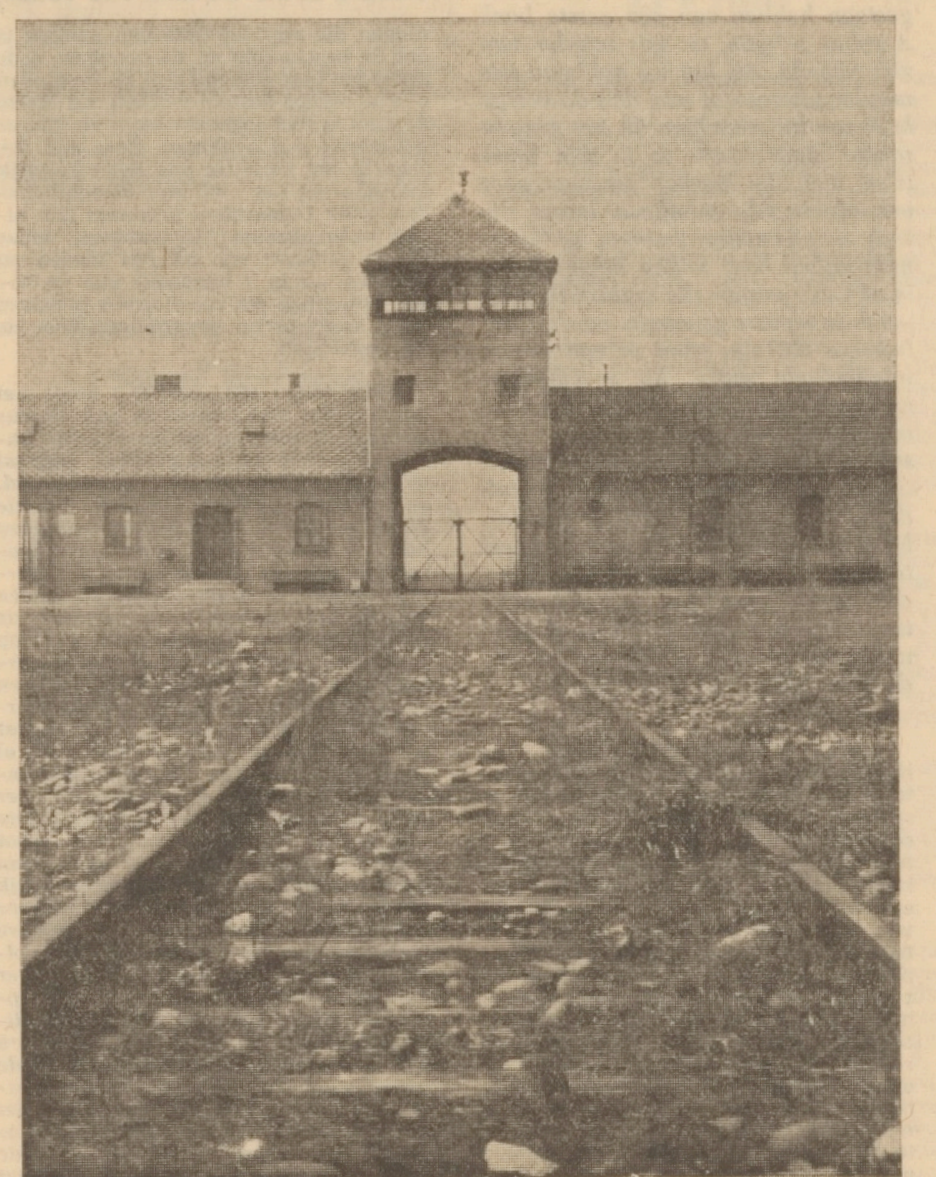
Ons clubje hoefde er niet lang over te denken. We hadden net een vermoeiende rit achter de rug in een verstikkende atmosfeer, zodat we wel eens even buiten wilden zijn. En bovendien wilden we graag meteen zien, waar we terechtgekomen waren.

Terwijl we door het kamp liepen, zagen we overal gevangenen aan het werk. Wat er met onze kameraden in de auto's zou gebeuren, vroegen we ons niet af. We konden ons op dat moment niet realiseren, dat er in Birkenau gaskamers waren, dat er dan ook rokende schoorstenen.

's Middags om een uur of drie kwamen we aan in ons kamp. Later ontdekten we, dat het een oud crematorium was, maar op dat moment stonden ons de verschrikkingen, die zich in Birkenau afspeelden, nog niet duidelijk voor ogen.

Van vier uur tot de volgende dag negen uur bleven we opgesloten zonder eten of drinken, en zonder dat we onze behoeften konden doen. Toen kwam een SS-officier met een paar ondergeschikten naar binnen. „Zijn er nog zieken bij?“ schreeuwde hij. „Dan kunnen die naar de Krankenbau“. Een aanlokkelijk voorstel en er waren er dan ook, die zich ziek meldden. Het betekende hun einde, want de tocht voerde regelrecht naar binnen. Ik weet nog goed, dat bij die SS-ers ook Kaduk was, die zo'n beruchte naam heeft gekregen.

„Zo zag de plaats, waar de treinen Auschwitz-Birkenau binnenreden, eruit na de bevrijding. Op de achtergrond het hoofdgebouw. (Foto dr. L. de Jong)“

„Houd er rekening mee, dat jullie daarna doorgaan naar Birkenau!“ zei hij erbij, „en vandaar kom je nooit meer terug“.

Ik stond verbaasd over de vriendelijke manier, waarop ik werd toegesproken. „Ja“, verduidelijkte Meyerhoff, „ik heb je als een aardige jood leren kennen, en daarom wil ik je een goede raad geven: probeer vóór de grens uit de trein te springen, het is je enige kans“.

Hij had mooi praten, zo gemakkelijk

bleek dat niet te zijn. Tijdens de reis naar Vught heb ik op een kans geloofd, maar het bleek volslagen onmogelijk. Het was november 1943, toen we in Vught aankwamen. Er werd daar een transport van 1875 man samengesteld. Ditmaal ging het niet meer in gewone treincoupees. Voor het eerst maakten we kennis met de veewagens, en het kleine levensmiddelenpakketje van de Joodse Raad, dat we vóór de grens al op hadden, was daarbij maar een schrale troost.

Auschwitz-Birkenau

allen een nummer getatoeerd. Het mijne was 163265. Daarna moesten we aantreden voor de kamparts, naakt en wel. „Kun je werken? Wil je werken?“ vroeg hij ons stuk voor stuk. Het betekende opnieuw een selectie, want de enige, die ontkennd antwoordde, werd onmiddellijk afgevoerd naar het crematorium.

Het restant van onze groep — tientallen waren afgevoerd — kwam in de blokken, voorlopig in quarantaine. Ik moet daarbij vertellen, dat we allen gestraft waren. Er waren joden bij, die zoals ik zonder ster hadden gelopen, die bij christenen op bezoek waren geweest, of die in verboden winkels boodschappen hadden gedaan. Gestraften kwamen er over het algemeen beter af dan niet-gestrafte joden. Ze hadden althans een — al was het nog maar zo kleine — kans.

In de quarantaine overvielen de verschrikkingen ons onmiddellijk in de vorm van beroepsmisdadigers, die volgens het beproefde systeem heer en meester over de blokken waren.

Op één ding waren ze erg secuur: het moest altijd schoon en zindelijk zijn. „Werk maakt je vrij, maar een luis bezorgt je de dood“ verkondigden ze steeds en ze hadden er hun gevreesde stokken voor om ons dat goed duidelijk te maken. Elke avond werd er voetencontrole gehouden. Het was wel dienstig om je voeten schoon te hebben, maar het hielp niet altijd. Want ook dan werd je uit louter sadisme vaak ongenadig mishandeld. Verschillenden van mijn lotgenoten doorstonden dergelijke mishandelingen niet. Ons incasseringsvermogen werd er trouwens niet beter op, want de voeding bestond slechts uit een klein bekerkje blauwe taptemel in de morgen en een halve liter koolwatersoep in de middag. Het duurde dan ook niet lang voor we het stadium van „muzelman“ hadden bereikt, de naam die werd gegeven aan de uitgehongerde gevangenen, die nog louter vel over been waren.

's Avonds kwam er minstens om de andere dag wel een of andere SS-er het blok binnen om de gevangenen te mishandelen. Het waren altijd vreselijke momenten. We moesten ons gedwee laten slaan, wat het gevolg ook zou zijn. Kracht om ons te verzetten hadden we niet en het zou ook niets geholpen hebben. Er zijn er onder ons geweest, die zich niet konden beheersen en terug gingen vechten. Het werd onmiddellijk hun einde.

Als zo'n SS-er binnenkwam betekende het altijd, dat ettelijken van ons het niet zouden overleven. De lijken moesten we achter het blok brengen, van waar ze dan naar de crematoria werden gedragen door leden van het Sonderkommando, dat ook belast was met het vergassen van de joden.

Het was wel typerend dat de SS-ers eigenlijk nooit geveren bij zich hadden. Revolvers hadden ze wel, maar die gebruikten ze maar weinig. De grote stokken, waar ze nooit van scheidden, waren voor hun doel wel genoeg. Iets te duchten hadden ze feitelijk toch nooit.

De enige manier om je aan de martelingen te onttrekken was vrijwillig de dood te zoeken. Verscheidene jongens in ons blok gooiden zich tegen het onder stroom staande prikkeldraad. Ze bleven er aan hangen, maar ze konden tenminste niet meer mishandeld worden. Ik heb er in die tijd nooit aan gedacht. Ondanks de verschrikkingen wilde ik blijven leven en ik geloof dat juist die geestkracht me geholpen heeft veel te doorstaan.

Genummerd

Toen de zieken waren afgevoerd besloten de SS-ers het „vee te gaan nummeren“. Op de onderarm kregen we

Daardoor kreeg ik een flinke voorsprong, zodat ik veilig in het kommando terug kon komen.

Toen we zo bij elkaar zaten, had ik het erg warm van de jacht en daarom gaf ik een van mijn kameraden zolang mijn petje. Bij het innemeren van de commando's in het kamp werd de knaap, die het petje droeg, er uit gehaald. Hij werd zo verschrikkelijk geslagen, dat ze hem op een kruiwagen naar binnen hebben moeten brengen. Hij belandde in het ziekenhuis en daar is hij gelukkig weer opgeknaapt.

Het kerstmannetje en Teun waren niet de enige, die in het mishandelen uitblonken. Kotälla was daar een fenomeen in. Eenmaal, toen we in de blokken zaten te eten, kwam deze beruchte Duitser naar binnen. We moesten het eten laten staan en werden naar buiten gedreven. Daar moesten we als dessert twee uur sport doen op het appèlterrein. Zes man lieten daarbij het leven. Toen we weer in de barakken terug waren was het volgens de bloekouder te laat om nog te eten. We moesten dus meteen naar bed.

Een uur later kwamen de kerstman en Teun naar binnen. Voetencontrole! Ik hoef niet te vertellen wat een tumult dat opleverde. Er werd zo geslagen, dat horen en zien verging. Ik kan wel zeggen, dat van de kampen, die ik heb meegemaakt, het kamp Amersfoort één van de verschrikkelijkste was op het gebied van mishandelingen.

de oorlog laten arresteren op de Amstel. Over Teun heb ik al het een en ander verteld. Het was een sadist van formaat. Hopelijk is hij nu mens geworden.

Woop C. was ook zo'n beestmens. Hij was de Kapo van de ziekenbarak, waar hij zich te goed deed aan de rantsouwen van de zieken. Ik heb daar eenmaal drie dagen gelegen en toen had ik verschrikkelijke honger. Ik teerde volkomen weg en vroeg C. daarom om een stuk brood. Ik kreeg wat, maar dan met een stuk hout op mijn rug. Wat kon het hem schelen? Voor hem waren joden geen mensen.

Zo liet een Limburgse Kapo, van wie de naam me helaas is ontschoten, me sjuwen, tweehonderd meter heen en tweehonderd meter terug en dat ging zo de hele dag door. Hij heeft mij eens een kruiwagen vol zand laten rijden door de drassige grond. Let wel, zonder dat er eerst planken waren gelegd. Ik viel er bij neer, het was ook waa-zinnigwerk. Maar die dingen zochten ze juist voor je uit. Ze wilden je op alle mogelijke manieren geestelijk en lichamenlijk kapot maken, en dat ging dan altijd onder leiding van de Nederlandse SS, het grootste uitvaagsel van de onderwereld.

Dat was Amersfoort, een verschrikkelijk kamp. Ik heb me vaak tijdens mijn verblijf daar afgevraagd of ik het wel zou doorstaan. Op dat moment kon ik me moeilijk voorstellen, dat het eigenlijk pas was begonnen, dat er nog tal van andere kampen zouden volgen. Misschien was het wel goed dat niet te weten. Je moest van de ene dag op de andere leven; alleen dan kon je geestelijk sterk blijven.

Nederlandse beulen

Eén man heb ik trouwens nog niet vermeld: Jan U. Hij fungeerde als Lagerkapo zodat hij zijn uiterste best moest doen om bij de SS-ers in een goed blaadje te blijven. Want tenslotte was hij een gevangene en niets meer. Met dat zijn uiterste best doen was het wel in orde. Hij stond bij de appèls altijd naast de kampcommandant wanneer die de gevangenen met hun uitgehongerde lichamen uren in de modder liet liggen. Als de gevangenen zich niet precies gericht opstelden was hij er altijd bij om met behulp van zijn knuppel de rijen wat rechter te maken. Zijn baantje wist hij veilig te stellen, maar daarvoor mishandelde hij aan de lopende band en soms kostte het zelfs doden.

Ik kan me nog niet voorstellen hoe

Naar Vught

Het was eind 1942, toen ik naar Vught op transport werd gesteld. Ik wou toen niet meer dan veertig kilo, maar het bleek telkens opnieuw dat een mens veel meer kan verdragen dan hij wel denkt. Vught was verdeeld in een Judentlager, een Straflager en een Frauenlager. Ik werd ingedeeld in blok 15. We werden daar geregeerd door een beroepsmisdadiger, Arthur Noach, die aan morfine verslaafd was. In de barak was het zo nu en dan een slachting van jewelste. Als Noach geen morfine kon krijgen was hij net een

Nederlandsche beulen

Eén man heb ik trouwens nog niet vermeld: Jan U. Hij fungeerde als Lagerkapo zodat hij zijn uiterste best moest doen om bij de SS-ers in een goed blaadje te blijven. Want tenslotte was hij een gevangene en niets meer. Met dat zijn uiterste best doen was het wel in orde. Hij stond bij de appèls altijd naast de kampcommandant wanneer die de gevangenen met hun uitgehongerde lichamen uren in de modder liet liggen. Als de gevangenen zich niet precies gericht opstelden was hij er altijd bij om met behulp van zijn knuppel de rijen wat rechter te maken. Zijn baantje wist hij veilig te stellen, maar daarvoor mishandelde hij aan de lopende band en soms kostte het zelfs doden.

Ik kan me nog niet voorstellen hoe

Daarom kreeg ik een flinke voorsprong, zodat ik veilig in het kommando terug kon komen.

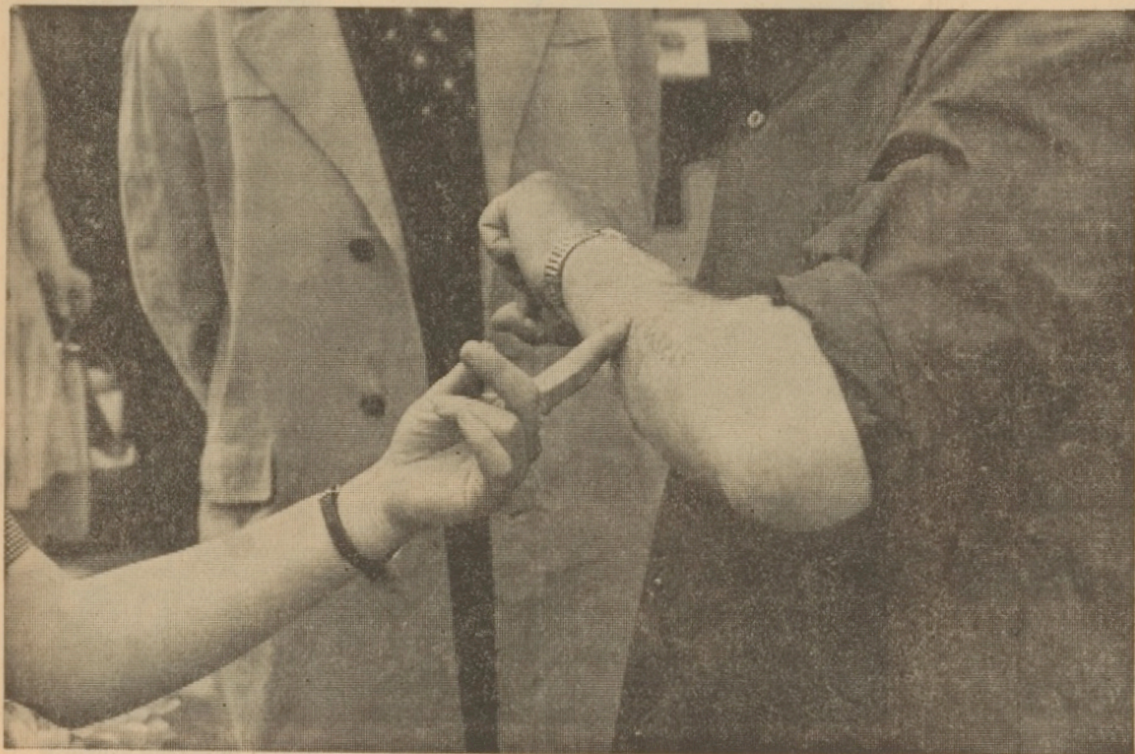
Toen we zo bij elkaar zaten, had ik het erg warm van de jacht en daarom gaf ik een van mijn kameraden zolang mijn petje. Bij het innemeren van de commando's in het kamp werd de knaap, die het petje droeg, er uit gehaald. Hij werd zo verschrikkelijk geslagen, dat ze hem op een kruiwagen naar binnen hebben moeten brengen. Hij belandde in het ziekenhuis en daar is hij gelukkig weer opgeknaapt.

Het kerstmannetje en Teun waren niet de enige, die in het mishandelen uitblonken. Kotälla was daar een fenomeen in. Eenmaal, toen we in de blokken zaten te eten, kwam deze beruchte Duitser naar binnen. We moesten het eten laten staan en werden naar buiten gedreven. Daar moesten we als dessert twee uur sport doen op het appèlterrein. Zes man lieten daarbij het leven. Toen we weer in de barakken terug waren was het volgens de bloekouder te laat om nog te eten. We moesten dus meteen naar bed.

Een uur later kwamen de kerstman en Teun naar binnen. Voetencontrole! Ik hoef niet te vertellen wat een tumult dat opleverde. Er werd zo geslagen, dat horen en zien verging. Ik kan wel zeggen, dat van de kampen, die ik heb meegemaakt, het kamp Amersfoort één van de verschrikkelijkste was op het gebied van mishandelingen.

IK OVERLEEFDE NEGEN CONCENTRATIEKAMPEN

Ik heet Machiel Gobets en ik sta met bloemen bij Artis. Vaak vragen ze mij: „Waarom heb je een nummer op je arm?“ en dan zeg ik maar dat het mijn telefoonnummer is. Maar nu ik binnenkort in Duitsland ga getuigen tegen de oorlogsmisdadiger Erich Schemel wil ik toch mijn verhaal vertellen over de negen concentratiekampen, die ik heb overleefd. Dan zal men begrijpen waarom ik elke morgen eerst even naar de Hollandse Schouwburg ga, om daar bloemen neer te leggen.

Amersfoort - Vught - Moerdijk - Auschwitz/Birkenau - Janina - Liebenrosen - Oraniënburg/Sachsenhausen - Mauthausen - Gussen

Deel 3: het inferno

Auschwitz was een verschrikking, dat hadden we al spoedig ontdekt. Verschillenden van ons gooiden zich tegen het onder stroom staande prikkeldraad, maar ik wilde proberen er door te komen. Juist door die sterke wil om te leven heb ik veel kunnen doorstaan.

Die eerste dagen wisten we eigenlijk nog niets van wat zich werkelijk in Birkenau afspeelde. Daarna hoorden we pas van anderen, dat in Birkenau mensen werden vergast.

„Niemand komt uit dit kamp weg, benaive door de vuurpijp“, zei een oude Poolse jood tegen me. We wilden het aanvankelijk niet eens geloven. Tussen mishandelen en vergassen bestaat nog zo'n groot verschil. Maar toen de kamparts in ons blok kwam en ons weer ging selecteren, zei hij zelf heel openlijk, dat degenen, die niet konden werken, in de gaskamer zouden verdwijnen.

Ik zei dat ik wel kon werken, en werd ingedeeld bij de kolennij Janina in Opper-Silezië. Simon Polak en Jack de Vries, die allebei nog leven, gingen mee, evenals de al genoemde Klautje Hildersheim en Hakkie Michielsson.

We werden er in blokken ingedeeld en merkten al spoedig, dat het werk er niet kinderachtig was. Twaalf uur per dag moesten we werken op 550 meter onder de grond. Een verschrikkelijke taak voor mensen, die 200 gram brood en een halve liter koolwatersoep per dag kregen. Onze kleding leek op krantenpapier. Een hoofdbedekking kregen we niet, ondergoed werd overbodig geacht en de klompen waren veel te nauw.

In de mijngangen regende het elke dag. De gangen waar wij in moesten werken, waren niet uitgeboord. Je kon er niet staan, alleen maar liggen.

Glück Auf in Janina

We kwamen steeds met drie of vier man onder leiding van een Poolse burger. Dit waren arbeiders, die op premeeloven werkten en ons danook als werkvee beschouwden. Ze probeerden ons in conditie te houden, en wilden van ons zo snel mogelijk mijnwerkers maken. De Polen waren overigens niet de leidende figuren in de mijn. De leiding berustte bij SS-ers, die als „Steiger“ optraden en dus de plaats bepaalden, waar nieuwe gangen moesten komen. Mijn eerste ontmoeting met zo'n Steiger was meteen al heel onplezierig. De man kwam naar me toe en tuigde me ongenadig af. Ik had „Glück Auf“ moeten zeggen, maakte hij me na het pak slaag duidelijk. Ik heb het nooit meer vergeeten.

Twaalf uur per dag moesten we zo stutten en scheppen in de trieste mijn, die eigenlijk al lang gesloten was geweest maar weer was opengesteld toen de IG-Farben goedkope werkkrachten aanbood. Die werkkrachten waren wij dan. Diezelfde fabriek leverde ook de gifgassen voor de gaskamers. Voor mijn negen maanden dwangarbeid heb ik later danook van IG-Farben 5000 mark smartegeld gehad!

De eerste ochtend vertrokken we om zes uur langs een halve meter hoge sneeuwwoep naar de mijn. Elke buitenman droeg een brandende carbidlamp, zodat de SS-ers ons goed in de gaten konden houden. De mijnen zelf waren vetkolenmijnen, zodat we daar rustig met gaspitten konden werken. Elke man kreeg één gaspitt in de maand. Als hij die verloor of stuk maakte, kreeg hij een dag geen eten.

We werkten in ploegdienst. De ene keer moesten we 's nachts, de andere keer 's morgens vroeg naar ons werk. Verschillenden van m'n vrienden, die ik zojuist heb opgenoemd, sneuvelden bij dit zwoegen in de mijn door de martelingen, de honger en de ellende. Waar ik de kracht vandaan gehaald heb in leven te blijven begrijp ik zelf nu nog niet.

Er werd geslagen, de hele dag door. De Polen waren het ergst. Zij hadden er belang bij, dat we zo hard mogelijk werkten, want dat verhoogde hun premie. Van politiek begrepen ze niets. Voor hen waren alleen bier, vrouwen, slapen en de kerk van belang.

Vaak viel het woord „sabotage“. Dan waren er boven stenen in de kolen aangevallen. Het gevolg hoef ik eigenlijk niet te vertellen: mishandelingen bij de

vleet. Als er een dergelijke „sabotage“ werd ontdekt kwam er altijd een straf bij, die nog harder aankwam dan mishandelingen: een dag niet eten. We werkten danook zeer nauwkeurig om ons dagelijkse rantsoen niet te missen. Maar ook dan kwam het nog wel eens voor, dat er een steentje meekwam, als de stootband de kolen naar boven transporteerde.

In de Krankenkamer

Hoewel ontploffingsgevaar niet aanwezig was en we dus onze gaspitten konden laten branden, was het toch niet ongevaarlijk in de mijn. Want tenslotte lieten we zelf explosies plaats hebben en dan moest je maar maken dat je op tijd wegwam. Het ging bij mij lang goed, tot die keer dat mijn lamp bleef haken toen ik de lont had aangestoken. Het kostte me kostbare seconden en ik zag danook geen kans meer nog ver genoeg weg te komen. Toen de explosie weerklonk, rolde er een muur van kolen naar me toe. Mijn been kwam er onder terecht en weigerde alle dienst toen ik bevrijd was.

Ze droegen me naar het Janina-Lager, waar ik in de „Krankenkamer“, de ziekenbarak terecht kwam. Ze keken het eerst een paar dagen aan en zeiden toen dat mijn knie moest worden geopereerd.

De man, die zich ermee belastte was de Tjechische dokter Orlik, ook een joodse gevangene. Twee weken lag ik nog in bed, toen vonden ze dat ik wel weer aan het werk kon. De dagelijkse marteling begon opnieuw en weer deed ik maanden dag- en nacht arbeid, waarbij ik mijn krachten steeds verder voelde slinken. Rondom mij heen zag ik steeds meer kameraden sterven door de mishandelingen of door uitputting.

Dit nummer kreeg ik op de arm.

Ik voelde dat ik het zelf ook niet lang meer zou volhouden. „Ik moet hier weg“ zei ik tegen me zelf, en daartoe zag ik maar één methode. Ik maakte mijn gehele knie weer open en smeerde hem vol kolengruis. Een afdoend middel, waarvan de sporen nu nog te zien zijn. Voor de tweede maal ging ik naar de ziekenbarak, en daar mocht ik een week blijven om tot rust te komen.

Ik gooide me naar beneden

Toen ik na die week rust weer aan het werk moest voelde ik me toch wel echt als iemand, die naar het schavot gaat. „Het loopt af“ wist ik en weer zocht ik een oplossing om me aan die slavenarbeid te onttrekken. Ditmaal deed ik het nog rigoreuzer: ik gooide me van de bovenste verdieping van de ijzeren trap naar beneden.

Het kostte me niet eens veel moeite, want alles was beter dan nog eens in die mijn werken. Terwijl ik viel, dacht ik: „Ik hoop, dat ik een been breek“, maar zelfs de gedachte dat het misschien afgevoerd zou zijn beroerde me niet zo sterk als men zou verwachten. Het viel echter erg mee, of tegen, zoals men het noemen wil. Ik viel met een klap op de grond, maar ik mankeerde eigenlijk niets. Instinctmatig paste ik weer het enige middel toe, dat in die kampen kon worden toegepast: simuleren. Ik deed of ik erg gewond was, maar ditmaal haalde het toch echt niets uit. Een blokoudste kwam naar me toe en zei: „Je hebt je naar beneden gegooid, maak maar geen flauwe kul, ik heb het duidelijk gezien“.

Ik vertelde hem, dat ik onder geen voorwaarde meer in de mijn wilde, omdat het mijn dood zou betekenen. Onmiddellijk leverde de blokoudste me uit aan een Arbeitsdienstführer, en als ik misschien gehoopt had dat de gaskamer me nu zou verlossen, dan viel het toch weer erger uit: twee dagen bunker, luide het vonnis. Het was weer net als in Amersfoort, twee dagen staan zonder eten of drinken, en daarna de vraag: „Wil je nu werken?“

Weer zat ik een week in de mijn, maar het einde was nu toch wel heel nabij. Ik kreeg hoge koortsen en meldde me ziek. Het bed in de Krankenkamer

was eigenlijk meer dan ik had kunnen hopen, want met ziekegevallen waren ze toch erg resoluut. Waarschijnlijk zagen ze nog steeds een werkobject in me. Ik was dan ook een taaie, en dat heeft me ook later vaak op de been gehouden op beslissende momenten. Op dat ogenblik was mijn laatste weerstand echter wel zo goed als verdwenen.

Dan liever de gaskamer

Maar de kamparts wilde het na die week toch wel eens precies weten. Op de man af vroeg hij: „Willen jullie terug naar de kolennij of willen jullie naar Birkenau?“ En hij zei er bij, dat dat laatste de gaskamer betekende. Lex de Vries, die naast me lag, en ik keken elkaar eens aan. We waren moe van alles en verlangden naar het einde. „We gaan terug naar Birkenau“ besloten we. Liever de gaskamer dan nog eens de mijn.

Met een Pool en een paar Russen werden we de volgende dag in een Rode-Kruiswagen gestopt. Door een kiertje zagen we de weg, maar onze gedachten waren de wagen al ver vooruit. We hadden nu wel gekozen, maar we waren doodsbenuwd. We kregen visioenen van de schoorstenen, van de vlammen, die soms uit de pijpen lekten en ineens moest ik weer denken aan die oude Poolse jood, die gezegd had: „Je komt dit kamp alleen door de vuurpijp uit!“

We naderen een splitsing van de weg en het kostte ons steeds meer moeite ons te beheersen. De wagen remde af. „Nu gaat ie rechtsaf“, dacht ik bij mezelf, en dan gaan we stoppen. Ik was bang doodsbang. En toen gebeurde het wonder. De wagen sloeg niet rechts-, maar linksaf. Verbijsterd keken we elkaar aan. Wat ging er nu gebeuren? Had de chauffeur zich vergist? Was het slechts uitstel?

Het was geen vergissing. De wagen stopte en we werden naar de Krankenkamer

gebracht. Rust kregen we er wel, maar door de honger konden we daar niet van profiteren. De rantsoenen waren verschrikkelijk krap, en we zagen er danook uit als levende skeletten. Een paar weken ging dat zo door. Ik hoopte, dat ik weer ergens zou kunnen werken. Misschien zou ik dan meer te eten krijgen.

Een Franse dokter, ook een gevangene, bracht de uitkomst. Hij kwam bij mijn bed en vroeg: „Kun je weer lopen?“ Ik wist het zelf niet, maar ik zei „ja“, omdat ik wist dat in die ziekenzaal geen toekomst meer voor me bestond. En het gekke was, dat je na momenten van depressie toch altijd weer leven wilde.

„Ja“, zei ik nogmaals, en toen de dokter me vroeg het te proberen bevoogde ik me waggelend door de zaal. Met de hand moest ik me tegen de muur steunen, maar ik hield vol, dat het ging. De dokter nam mijn nummer op en verwees me naar het D-Lager, het hoofdkamp van Birkenau. Lex de Vries en nog enkele anderen gingen mee, de rest bleef achter. Niet lang. Want precies anderhalf uur later kwamen ze de zieken in de barak ophalen,

De veertiende honderd

Ik werd ingedeeld in de veertiende honderd. Een vreemde naam misschien, maar de verklaring is toch heel eenvoudig: elk commando telde honderd man en mijn commando was het veertiende. Demonteren van neergestorte vliegtuigen, luidde mijn opdracht. Ze lieten je met vier man een vliegtuigpropeller optillen, hetgeen nog juist te doen was. Maar SS-ers zouden geen SS-ers zijn, als ze je niet wilden pesten: ze haalden er graag twee man tussenuit en dan moesten de twee buitensten maar zien hoe ze de propeller omhoog hielden. Stokslagen in je rug dienden om je aan te vuren, en wee je gebeente als je het ding niet kon houden. Ik kon het niet. De propeller kwam boven om te terecht en dat was het sein voor een Kapo om zijn mishandelingslusten op me bot te vieren.

Die Kapo's waren altijd verschrikkelijke kerels, juist omdat het zelf ook gevangenen waren. Ze waren als oudsten boven een stel andere gevangenen

geen uitgezonderd. De gaskamers wachtten en nadat het blauwvuur zijn werk had gedaan braakten de schoorstenen hun vlammen uit. Ik was op het nippertje ontsnapt.

In het D-Lager ontmoette ik de man, die mijn leven reddde. Het was Nico Waterman, die de hel ook heeft overleefd en in maart 1964 is overleden. Hij heeft zijn smartegeld juist niet meer ontvangen.

Nico Waterman had een goed baantje. Hij was portier in een schoenmakerij en kreeg veel toegestopt. „Kerel, wat zie je er uit“ zei hij toen hij mij, volslagen muzelman, zag. Hij liet mij delen in zijn extraatjes en hielp me er zo helemaal bovenop. Er was weer zo iets als toekomst voor me weggelegd. Alleen wist je in de kampen nooit hoe lang je geluk zou duren. Maar voorlopig leefde ik van de dag en genoot van de hoewelheden eten, die ver alles overtroffen wat ik de laatste maanden gewend was geweest. Ik kreeg weer kracht in mijn botten en dat betekende, dat ik weer werken kon: eigenlijk de enige reden, waarom ze je soms lieten leven.

aangesteld, maar de SS-ers vonden hun werk alleen goed, als het met mishandelingen gepaard ging. De Kapo's deden danook altijd hun uiterste best bij de SS-ers in een goed blaadje te komen en daar waren wij het slachtoffer van. De Kapo, die mij aftuigde toen ik de propeller had laten vallen, deed zijn werk goed, dat moet ik zeggen. Ik was de hele dag uitgeschakeld en 's avonds begonnen ze weer opnieuw. Mijn nummer was genoteerd en die avond werd dat afgeroepen. Voor straf kreeg ik vijftientig slagen op mijn achterste met de kattenbuis.

Wat dat precies voor een ding was, weet ik niet. In elk geval was het geen hout, maar een soort lange knuppel van rubber. Ik moest de slagen zelf meetellen. Als je dat vergat gingen ze gewoon door. Maar ook aan die vijftientig slagen kwam een einde en als er 's nachts geen SS-er kwam, zou ik tenminste even op adem kunnen komen. Die nacht kwam er geen, maar de meeste andere nachten wel. U weet nu zo langzamerhand wel wat dat betekende...

Wanneer we het kamp binnenmarcheerden na een dag te hebben gewerkt, speelde het muziekcorps van het D-Lager, dat geheel uit gevangenen musici was samengesteld. We liepen op de maat, maar hoewel het misschien een mooi gezicht is geweest, liepen we toch met het hart in de schoenen. Want de SS-ers hadden ook bij dit binnenmarcheren wat bedacht. Regelmatig haalden ze de mensen van het buitenste gelid er uit. Die werden op wagens geladen en naar de gaskamer gereden.

Ik had dat gauw door en zorgde voortaan wel in het binnenste gelid te komen. Dat was niet eenvoudig, want er waren natuurlijk velen die dat probeerden. Wekenlang ging het zo door. Overdag was er het onmenselijk zware werk, 's avonds het binnenmarcheren vol onzekerheid of ze er weer mannen tussen uit zouden halen, en daarna de wurgende vraag: zou er vannacht weer iemand komen?

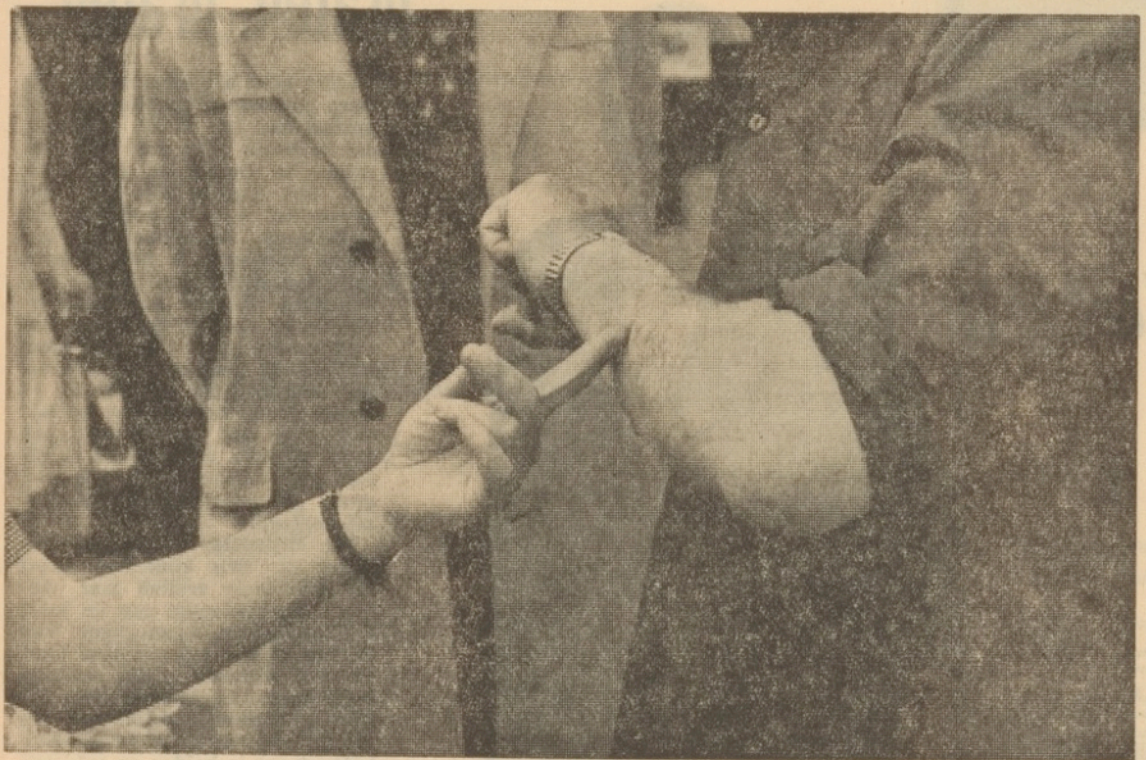
De engel stond achter me

Vier van de zeven dagen kwam er 's nachts een kamparts binnenstappen als we in bed lagen. „Alle joden eruit, naakt uitkleden“ riep hij dan, en dan moesten we ons in rijen opstellen. Stuk voor stuk moesten we voor de arts gaan staan en dan ging het er maar om of je gezicht hem aanstond. Als hij je nummer vroeg werd je in een truck geladen en naar de gaskamer gebracht; zei hij „ab“, dan mocht je doorlopen.

(Wordt vervolgd)

IK OVERLEEFDE NEGEN CONCENTRATIEKAMPEN

Ik heet Machiel Gobets en ik sta met bloemen bij Artis. Vaak vragen ze mij: „Waarom heb je een nummer op je arm?“ en dan zeg ik maar dat het mijn telefoonnummer is. Maar nu ik binnenkort in Duitsland ga getuigen tegen de oorlogsmisdadiger Erich Schemel wil ik toch mijn verhaal vertellen over de negen concentratiekampen, die ik heb overleefd. Dan zal men begrijpen waarom ik elke morgen eerst even naar de Hollandse - Schouwburg ga, om daar bloemen neer te leggen.

Amersfoort - Vught - Moerdijk - Auschwitz/Birkenau - Janina - Liebenrosen - Oraniënburg/Sachsenhausen - Mauthausen - Gussen

Deel 4: op het station

Het was een benauwd moment, als de dokter ons weer kwam selecteren in de barak. Het ging er maar om of je gezicht hem aanstond. Velen zijn door de dokters op die manier in Auschwitz tot de gaskamer veroordeeld.

Van de ongeveer vierhonderd mensen in het blok bleven er soms honderd tot honderdvijftig over. Er moet beslist altijd een engel achter mij hebben gestaan, want mijn nummer werd nooit afgeroepen. Toch waren het steeds verschillende dokters, en ze keken er helemaal niet naar of je sterk of zwak was. De enige verklaring, die ik kan vinden, is dat ik er niet uitgesproken-joods uitzie. De echt-karakteristieke jodentypen haalden ze er altijd het eerst uit. Dezelfde omstandigheid heeft me later nog eens gered: want toen ik op gaf rooms-katholiek te zijn, geloofden ze me. Je had wel ongelofelijk veel geluk nodig, om er steeds weer tussendoor te rollen. Ik begrijp het tot op de huidige dag niet.

Reddende rolring

Met moeite kon ik mij handhaven in de veertiende honderd. Het was weer hetzelfde als altijd: veel slaag, hard werk en steeds de doodangst die dag het slachtoffer te zullen worden. Ik moest bij dat commando weg, besloot ik, en voor de zoveelste maal deed ik een wanhopige poging me aan de Duitse greep te onttrekken. Ik bleef in het kamp en hield me zo rustig mogelijk. Het lukte een hele tijd, en ik maakte me dan ook al illusies, dat ik het op deze manier lang zou kunnen uitzingen. Maar de Duitsers wisten heus wel, dat er steeds weer gevangenen waren, die trachten aan hun greep te ontsnappen en ze hadden steeds wel weer middelen om hen te achterhalen.

Ik moet doodsbek zijn geworden, als je tenminste bij ons — met onze gezichten zonder kleur — nog van bleek kon spreken. Sprakeloos keek ik hem aan. Tot weer één van die wonderen gebeurde, die ik zo vaak heb meegemaakt: de Kapo begon te schateren van het lachen. Hij zag, hoe de uitwerpselen me overal hadden bevuild, hoe de bruine drab van me afdroop en hij sloeg zich op de knieën van het lachen. „Dat heb je goed geflikt, jô“, grinnikte hij en om het nog mooier te maken deed hij me nog een aanlokkelijk aanbod ook. „Kom maar bij me in de kleermakerij“, zei hij, „dan heb ik wel wat voor je“. Ik ging er heen. Maar eerst had ik nog gehoord, dat het appél voor de Duitsers succes had opgeleverd: ze hadden er veertig gevonden, die zich aan het werk hadden onttrokken. Alle veertig waren ze zo mishandeld, dat ze waren bezweken.

Dan ben jij de eerste!

Aan die dingen moest je nooit teveel denken. Je moest vooruit kijken en maar steeds hopen, dat de wonderen zich zouden blijven voordoen. Ik ging naar de Kapo en werd ingedeeld in de avondploeg, die om zeven uur zou beginnen. Met een man of dertig traden we aan. Ik hoopte op een baantje dat wat lichter zou zijn dan dat bij de commando's en vol verwachting keek ik de Kapo aan. Zijn eerste woorden waren echter allesbehalve veelbelovend. „Het werk wordt hier gesaboteerd“,

gewoon bij de beesten af. Want niemand wilde bij het Sonderkommando. Je had daar geen enkele kans er levend uit te komen, want ze lieten toch niemand leven, die daarover iets kon vertellen? Angstig wachtten we op de man, die ons vonnis zou uitspreken en wantrouwend belederen we elkaar. Toen hij eindelijk kwam was bij ons de spanning tot het kookpunt gestegen. Hij kwam langs de rijen om die mensen er uit te pikken, die hem bevelen. Aan huilen en smeken was er geen gebrek. We gilden allemaal dat we niet wilden. „Meneer de dokter, spaar me, ik ben no zo jong“, riep een van ons strijd en ieder deed zijn best de dokter te vermurwen. „Houd je smool!“ schreeuwde de kamparts, „kapot gaan jullie toch, jodenzwijnen“, als er weer eens een om genade riep. Eindelijk kwam hij bij mij. Tot mijn geluk had ik mijn been nog in verband, een overblijfsel van de kolonmijn. Hij vroeg me wat dat betekende en ik vertelde hem dat ik negen maanden in de kolonmijn had gezeten. „Dan heb jij je portie al gehad“, zei hij, „dan krijg jij een andere baan“. Wat zou hij met me voor hebben? Gespannen wachtte ik af.

Naar het perron

Eindelijk hoorde ik wat de bedoeling was: ik werd ingedeeld bij het station, waar de treinen met joden aankwamen. Nieuwe verschrikkingen wachtten daar. Als de joden op het station aankwamen werd hun onmiddellijk alles afgenomen, en als ik „alles“ zeg, dan bedoel ik ook alles. We moesten alle koffers en bagage op huifkarren laden en dat ging dan naar het kamp, waar alles werd gesorteerd. De mensen die daar aankwamen hadden er geen idee van, wat er ging gebeuren, en wij mochten niets zeggen. Dat zou voor ons de gaskamer hebben betekend. We keken toe, zagen wat er gebeurde en hielden onze mond. Het was onze enige kans in leven te blijven, maar het was iets verschrikkelijks. Een kamp-arts kwam de nieuw aangekomen selecteren. Flinkke jongens werden meestal voorlopig gespaard, en ook meisjes die er goed uitzagen, maar oude mensen en moeders met kinderen gingen onmiddellijk de gaskamers in. Er was niets aan te doen. Dagelijks zagen we hele rijen kleine kinderen en jonge moeders door de schoorsteen verdwijnen.

Ondergronds werk

Op een avond kon ik het niet langer uithouden. We moesten toch proberen iets te doen! Ik riep mijn vrienden Max Aldevereld, Loetje Korper, Flippe de Hond, en vroeg hun wat zij er van dachten. We kwamen allemaal tot de conclusie dat we het moesten wagen. We zouden voortaan de kinderen van de jonge moeders afnemen en ze aan oude mensen geven. Die zouden toch worden vergast, dat zou niet veel verschil maken.

Maar die moeders zouden daardoor in leven blijven. Misschien gaf het haar wel een week uitstel, misschien een maand. Maar elke dag was er één, want de bevrijding kon niet lang meer uitblijven. Zo nu en dan merkten we dat de partisans vlak in de buurt opereerden en dat gaf ons die overtuiging. Het was moeilijk om ons plan uit te voeren. We duwden de vrouwen achteruit en namen ze het kind af. „Das Kind kommt später“, zeiden we dan en gaven het kind vlug aan iemand in de rij van de ten dode gedomden. Het ging niet altijd goed. Er waren moeders die hun kind niet wilden loslaten en dan stonden we machteloos. „Pech gehad“, zeiden we, maar het was verschrikkelijk om te zien hoe een moeder zichzelf daarmee ter dood veroordeelde. Nooit konden we vertellen waarom het ging. Als we maar één woord hadden verteld over de gaskamers waren we er zelf naar toe gestuurd.

Als we de kans kregen fluisterden we mannen toe: „denk erom, je bent niet ziek“. Er waren sterke kerels bij, die beslist in leven zouden worden gelaten, omdat ze goed konden werken. Maar vaak meldden ze zich ziek om aan het werk te ontkomen, zonder te weten dat dat de gaskamer zou betekenen. Op deze manier konden we tenminste nog wat „ondergronds werk“ doen, en het zou best kunnen, dat we zo wel duizend

vrouwen en verscheidene mannen het leven hebben gered. Maar lang kon het natuurlijk niet duren, want de SS-ers hielden ons té goed in de gaten. Ze kwamen er dan ook inderdaad achter en we kregen er vijftig op ons achterste uitgeteld. Dat viel eigenlijk erg mee, want het had ook de gaskamer kunnen zijn!

Op zekere dag moesten er dertig joden aantreden. Ik was daar ook bij. We moesten grote kuilen gaan graven, voor massale verbranding. Er zouden grote transporten joden aankomen en dat konden de gaskamers niet meer aan. De SS besloot daarom het vergassen maar achterwege te laten en meteen te verbranden. Ik heb de ommenselijke tafereelen met

mijn eigen ogen gezien, omdat ik in de buurt werkte. Hele wegen werden aan weerskanten volgestapeld met houten balken. Die werden dan in de kuilen gegooid en met benzine overgoten. De SS-ers laadden de joden in kiepkarren en gooiden ze zo in de brandende kuilen. Mannen, vrouwen en kinderen. SS-ers stonden er bij met de mitrailleurs in de aanslag.

Ik zag een keer hoe een SS-man een moeder en een kind bij de andere joden weghaalde. Hij kreeg de inval om het kind tien meter voor hem neer te zetten en met zijn revolver op de oogjes van het kind te schieten. De moeder moest er naar kijken. Ze viel bewusteloos neer en werd met het kind in de brandende kuil gegooid. Vol sadisme keek hij hoe de moeder in het vuur omkwam.

doen, zoals we al gauw merkten. Het was op een nacht, dat ik auto's hoorde rijden in het kamp. Ik kon het niet laten om stiekem even te kijken wat er aan de hand was. Je moest altijd weten wat er te gebeuren stond, dat gaf je altijd een kansje extra. Ik hoorde schreeuwen en huilen, en ik besefte dat het vlak bij was. Wat kon er aan de hand zijn? Het was geen gewone arrestatie, want ik hoorde kindergescrei, gemmer van vrouwen en geulok van mannen. Het werd spoedig duidelijk. De Duitsers waren het Zigeunerkamp aan het ontruimen. Alles ging naar de gaskamer. Toen het licht werd was het hele kamp leeg. Op één nacht waren vijfendertigduizend mensen weggebracht en afgemaakt.

Bange voorgevoelens bekropen ons. Het was het Lager naast het onze, zouden wij nu aan de beurt zijn? Ik kreeg weinig tijd er over te denken, want ik werd ingedeeld in het „Effektenlager“, waar we alles moesten sorteren, wat er in de koffers van de verbrande of vergaste joden zat. Ook dit ging allemaal naar Duitsland, behalve goud en brillanten dan altijd, want daar was de SS verzot op. Maar 's nachts kwam de angst dubbel terug. We schrokken op bij ieder geluid. Het was nu niet meer de angst voor een dokter, die ons zou selecteren of voor een „kerstmanetje“ dat er eens op wilde timmeren. Nu ging het om een massale aanval, die elk moment kon losbarsten.

Een week later hoorden we weer auto's en nu hoefde niemand meer stiekem te gaan kijken. We beseften meteen wat het was en met het zweet in onze handen luisterden we naar het geluid. Het kwam niet dichter onze kant op. Het Tsjechische lager bleek aan de beurt te zijn en de SS ging er net zo rigoreus te werk als bij de zigeuners. Weer werden vijfendertigduizend mensen in een nacht „erledigd“. In twee weken hadden de SS-ers zeventigduizend mannen, vrouwen en kinderen opgeruimd, alsof het vliegen waren. Het kon nu niet lang meer duren of wij waren aan de beurt. Of zouden ze eerst het Frauenlager kiezen? Dat lag tegenover het onze. Op een dag had ik daar mijn tante zien lopen. Zij was daar ingedeeld in het werkkommando. Gré Leyden van Amstel heette ze, ze was getrouwd met de kunstschilder Willy Broers. Ze zag er vreselijk uit en ik besloot dan ook ondanks de risico's wat te „organiseren“ voor haar en voor mijn nichtje Sonja, dat daar ook bleek te zitten. Met veel moeite kreeg ik wat eten bij elkaar en toen ons commando's elkaar de volgende dag passeerden zag ik met levensgevaar kans haar het pakketje te overhandigen. Ze was er dolgelukkig mee. Mijn tante heeft de hel overleefd, Sonja niet.

(Wordt vervolgd)

Transport uit blok elf in Auschwitz-Birkenau.

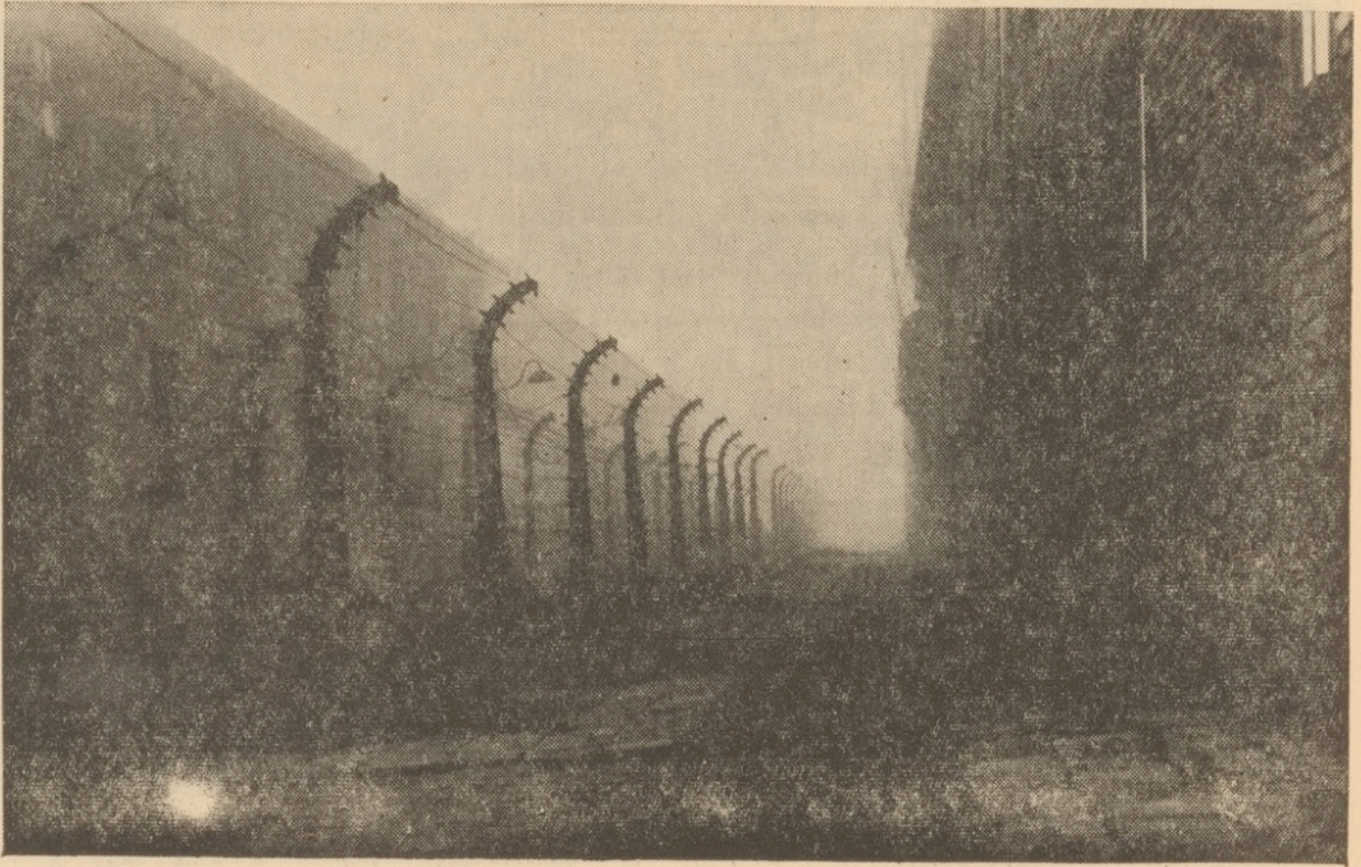
Zo ging het ook nu weer. Plotseling moest het hele kamp aantreden, niemand uitgezonderd. Dat moest me fataal worden. Ze zouden onmiddellijk door hebben, wie er de laatste tijd niet meer aan het werk had meegedaan, want aan hun grondigheid behoefde je niet te twijfelen. Het was een tijd goed gegaan maar nu was er weer die wurgende doodangst, die zekerheid, dat het afgelopen zou zijn. Er waren nog maar twee mogelijkheden voor me weggelegd, dat wist ik bijna zeker: doodgeslagen worden of het crematorium. In paniek zocht ik naar plaatsen om me te verbergen. Het was hopeloos. Onder een bed kruipen heeft bij dergelijke mensengrijpen geen zin. Ze kennen alle schuilplaatsen. Maar toch moest ik wat vinden, want het ging nu om mijn leven. Juist toen ik de moed wilde opgeven kreeg ik het verlossende idee. Ik vond een oude rolring en in de vuilnisbak stond er een klein flesje. Het was benauwd en op het laatst ging alles me zeer doen. Maar ik moest volhouden. Twee uur heb ik in die buis gelegen, heb ik later gemerkt, maar het leken wel dagen. Maar eindelijk hoorde ik dat de mannen in het kamp terugkwamen. Snel kroop ik achterwaarts het gat uit, opgelucht weer frisse lucht te kunnen inademen, opgelucht mijn ledematen te kunnen strekken. Ik draaide me om en keek recht in het gezicht van een Kapo.

Van alles flitste er door me heen en

snauwde hij ons toe. „Voor straf krijgen jullie er allemaal vijftigvijftig op jullie achterste“. Ik liep naar hem toe en protesteerde. „Ik ben hier pas de eerste avond, dan kan ik toch niet hebben gesaboteerd?“ Hij trok zich er niets van aan. „Dan ben jij de eerste, die ze krijgt“, zei hij, „ga maar vooroverliggen“.

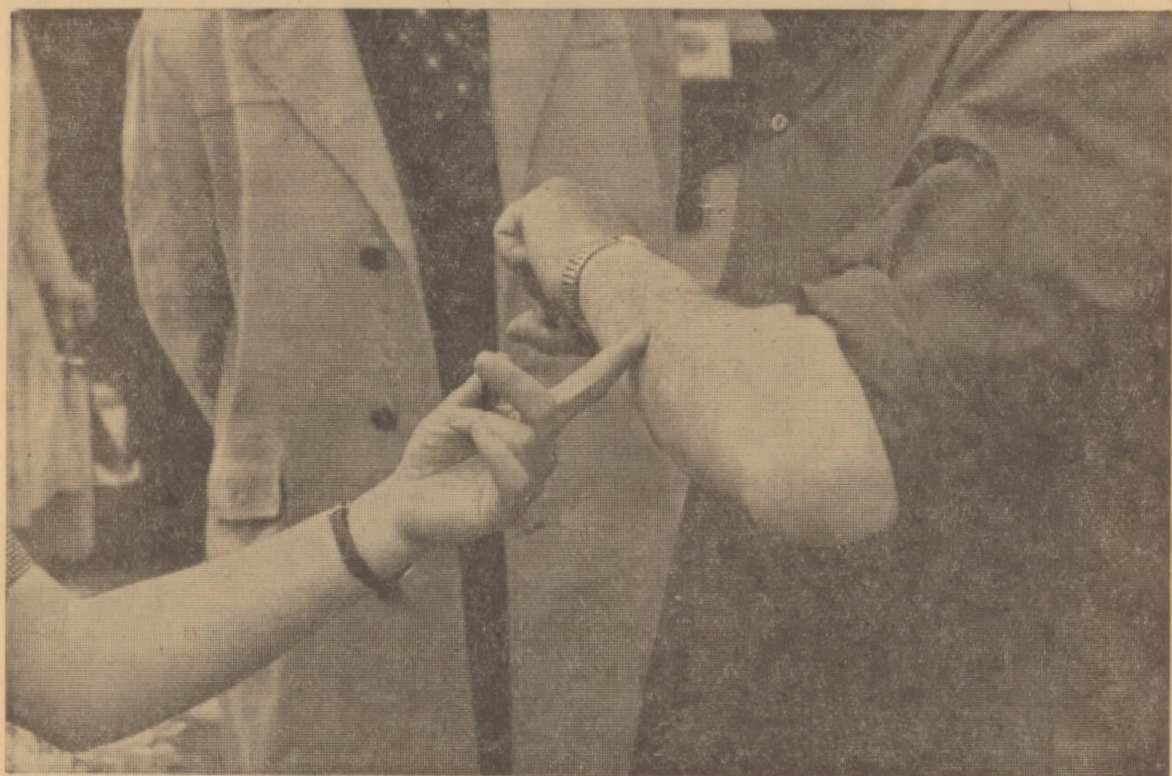
Weer appél

Zo, voor die eerste avond had ik dus al weer handgift. Een paar weken bleef ik in die kleermakerij, en het beviel me niet slecht. Maar toen werd er weer appél gehouden. Alle joden moesten aantreden. Er zou een nieuw Sonderkommando worden gevormd, dat joden moest verbranden. Zo'n Sonderkommando bestond alleen uit joden. Ze werden belast met het vergassen en cremeren. Als er niets voor ze te doen was kwamen de leden van het Sonderkommando zelf aan de beurt. We werden binnen een afrastering gezet, waar we niet uit konden komen. Het was achttien graden onder nul maar toch moesten we ons helemaal uitkleeden. Twee-en-een-half uur lang stonden we bibberend op de kamparts te wachten. Hij zou uitmaken wie er geschikt was voor het Sonderkommando. Het was een verschrikkelijk tumult,

IK OVERLEEFDE NEGEN CONCENTRATIEKAMPEN

Ik heet Machiel Gobets en ik sta met bloemen bij Artis. Vaak vragen ze mij: „Waarom heb je een nummer op je arm?” en dan zeg ik maar dat het mijn telefoonnummer is. Maar nu ik binnenkort in Duitsland ga getuigen tegen de oorlogsmisdadiger Erich Schemel wil ik toch mijn verhaal vertellen over de negen concentratiekampen, die ik heb overleefd. Dan zal men begrijpen waarom ik elke morgen eerst even naar de Hollandse Schouwburg ga, om daar bloemen neer te leggen.

Amersfoort - Vught - Moerdijk - Auschwitz/Birkenau - Janina - Liebenrosen - Oraniënburg/Sachsenhausen - Mauthausen - Gussen

Deel 5: Russische hulp

Toen de S.S. in Birkenau „grote opruiming” in de kampen ging houden werd het steeds gevaarlijker. Elke dag kon de vernietigingsploeg ook bij ons opduiken. We wachtten dan ook eigenlijk op het einde.

Bij de vreselijke angst voor de auto's, die in de nacht zouden komen aanrollen, kwam nog de honger. Er was vrijwel geen eten meer, en je moest wel heel erg bij de tijd zijn om je te handhaven. Op een nacht heb ik daarom ingebroken in het levensmiddelenmagazijn. Een gewaagde onderneming, zo bleek gauw, want onmiddellijk werden de schijnwerpers op mij gericht. Terwijl de kogels me om de oren floten vluchtte ik terug naar de barak.

Naast ons kamp lag het Hongaarse. Dit bestond uit meisjes tot en met 21 jaar. Ze zagen er vreselijk uit, waren geheel kaalgeschoren en droegen haast geen kleren. Op een morgen — en des morgens was het er altijd verschrikkelijk koud — moesten zij zich allemaal uitkleden. Er werd geselecteerd en er gingen er heel wat het crematorium in.

De volgende dag „organiseerde” ik wat kleding. Ik gooide het over het draad, zodat er tenminste een paar geholpen zouden zijn. Het was ook niet

was ditmaal een heel aangename, want toen we langs de SS-barakken kwamen zagen we hoe die volkmen in puin waren gelegd. Honderden lijken van SS-ers lagen er verspreid. De Russen hadden wel uiterst precies gemikt, want de gevangenenbarakken waren geheel intact gebleven!

Hoe was dit mogelijk? vroegen we ons af. Het antwoord zou spoedig worden gegeven, want twee dagen later haalde men twee Poolse blokoudsten uit hun barak. Ze bleken door middel van geheime zenders een volledige kaart van het kamp aan de Russen te hebben doorgegeven. Diezelfde avond werd het gehele lager opgeroepen. De twee Polen zouden worden opgehangen en dat moesten we allemaal zien. Ze werden boven op een stelling geplaatst met de stropen vlak bij hun hoofd. Toen las de kampcommandant de aanklacht voor en toen dat gebeurd was vroeg hij de Polen of ze nog wat te zeggen hadden.

Zo zagen de gevangenen eruit.

om aan te zien, al die in lompen gehulde meisjes. Het gevolg had ik echter niet voorzien. Een paar meisjes stormden zo heftig toe, dat ze tegen de draad vloegen en onmiddellijk de tweeduidende volt van de hoogspringing door hun lichaam kregen. Ze waren op slag dood en bleven aan de draad hangen.

Russische kerst

De maanden verstrekten en ik leefde nog steeds. De zomer was al lang voorbij en het werd winter. En toen kwam die kerstavond, die me altijd bij zal blijven. Midden in de nacht vielen er ineens bommen in het kamp. Ik werd uit mijn bed geslingerd, en zo versing het ook de anderen. „De bevrijding”, flitste het door ons heen, maar dat was maar even. Want al spoedig werd het duidelijk, dat de Duitsers nog de baas waren. Ze haalden ons 's morgens weer uit de barak en stuurden de commando's weer aan het werk.

Maar de tocht naar ons werkterrein

toria. We klommen op de barakken om te zien wat er aan de hand was en zagen een crematorium in brand staan. Het bleek dat het Sonderkommando opstandig was geworden. Ze hadden de zaak in brand gestoken en de SS-ers in het vuur gegooid. Een groot aantal van de jongens wist te vluchten, maar ze werden natuurlijk achterhaald. Op één na, die ze nooit meer gevonden hebben. De vluchtelingen werden allen doorzeefd met kogels en feitelijk was hun werk tevergeefs geweest. Want er bleven nog SS-ers genoeg over en aan de twee overgebleven ovens hadden de Duitsers meer dan genoeg om er de zestigduizend man van het Krankenlager en het Quarantainelager in te vernietigen.

Weer kwam de angst terug, want nu

Naar het crematorium

Toen we tenslotte moesten afmarcheren liepen we recht op het crematorium aan. Lang was ik ontkomen aan de dood, maar nu was het einde toch werkelijk aangebroken, dacht ik. Zo dadelijk zouden de deuren opengaan. We zouden wel geen handdoek en zeep krijgen. Wij hoefden niet om de tuin geleid te worden, we wisten alles, en juist daarom mochten wij zeker niet blijven leven. Mijn knieën knikten en al zei ik tegen me zelf „Je kunt maar éénmaal dood”, de angst drong toch door in al mijn boten.

Maar ik heb het toch al gezegd? Weer stond de engel achter me. We bleven niet staan bij het crematorium maar liepen er voorbij en kwamen bij het ontsmettingslager. Opnieuw was de dood me voorbij gegaan, al was de manier waarop ze ons het lager insloegen wel van dien aard dat we eigenlijk niet zo lief dood wilden zijn.

In het ontsmettingslager moesten we alle kleren uittrekken. Tot onze stomme verbazing kregen we allemaal burgerkleding. Ze laadden ons in treinen en voerden ons weg. Wat ging er nu met ons gebeuren? We wisten het niet en we waren te verdoofd om er lang over te denken.

Niet iedereen in het kamp was zo gelukkig. Het hele kamp moest leeg omdat de Russen te dicht bij kwamen. Wie ziek was of niet lopen kon werd neergeschoten.

Zo roeiden ze alle bewoners van de ziekenbarak en van het Frauenlager uit. Ze werden tegen de muur gezet en met mitrailleurkogels doorzeefd. Mijn tante Gré werd niet geraakt. Zij liet zich vallen en deed of ze dood was. Toen de Duitsers dachten dat ze iedereen hadden koudgemaakt trokken ze terug en lieten Auschwitz-Birkenau over aan de Russen. Enkele jongens, die zich in het lager hadden verscholen beleefden zodoende snel de bevrijding.

Ik had er het liefst niet voor gehad weer in zo'n rioleringsgat te kruipen. Want ik was veel te bang dat de Duitsers het hele kamp zouden opblazen. Het is me nog een raadsel waarom ze het niet hebben gedaan, om alle sporen uit te wissen. Ze moesten wel erg weinig tijd hebben gehad.

De naam was mooi

Het kleine plaatsje waar we naar toe werden gebracht had een mooie naam: Liebenrosen. Misschien dat men er in vredetijd werd getroffen door de geur van bloeiende rozen, maar mijn herinneringen liggen toch echt op een ander vlak. Het plaatsje lag tussen Cottbus en Berlijn, en het herbergde een verschrikkelijk lager.

We kwamen er aan in januari 1945, tenminste dat geloof ik wel, want helemaal zeker ben ik er niet van. Wat ik wel heel zeker weet is dat het een barre winter was. Dat merkten we onmiddellijk toen we uit de veevagens werden geladen en, in rijen opgesteld, de hevige kou moesten trotseren. Het duurde drie-en-een-half uur voor ze ons van die marteling kwamen verlossen. Velen van ons waren toen al bezweken. We waren dan ook uiterst verzwaakt door voedselgebrek, en de bijtende vrieskou was ons net te veel.

Het verhaaltje dat de kampcommandant ons na dat vreselijke appel kwam vertellen bevatte niets nieuws: we moesten hard werken. Dat was dus het oude liedje, maar we wisten heus wel dat er altijd nog wel wat bijkwam. Dat zagen we trouwens met eigen ogen,

moesten wij aan de beurt zijn. Ze zouden ons heus niets na laten vertellen! Het was al zo ver dat de blokoudste zelf de bevoegdheid had gekregen om te selecteren. Hij mocht bepalen wie er geschikt was voor de gaskamer, en dat maakte onze levenskans nog veel geringer dan vroeger. Elke minuut kon het met je gebeurd zijn, je hing van de stemming van één man af.

Plotseling op een avond gebeurde het. We moesten allemaal aantreden. Ze lieten ons een uur staan, en men zal begrijpen dat het een verschrikkelijk uur was. Aan de ene kant ging de tijd veel sneller dan je wilde omdat je bang was voor de dood, aan de andere kant hoopte je dat er snel een einde zou komen aan dat zenuwslappende wachten.

want terwijl de commandant stond te praten werden enkele jongens in elkaar geslagen. Ze konden niet stil staan van de kou en dat werd altijd zwaar gestraft. Orde moest er zijn!

Nog nooit in de jaren dat ik gevangen was, had ik zoveel sport moeten doen als daar. Maar ik was nog jong en ik had een groot uithoudingsvermogen. Dat was zo langzamerhand wel gebleven. De sport, die we bij dat eerste appel moesten doen, was ontzettend. Weer bezweken enkelen van uitputting, maar dat was toch ook de bedoeling? Toen we in de barakken werden ingedeeld kwam de klemmende vraag: „Hoe zou de blokoudste zijn?” Eigenlijk was het natuurlijk geen vraag, maar je klampte je toch altijd weer aan strohalmen vast. Die halmen was er in mijn geval niet. De blokoudste was een beest van een kevel, dat ontdekten we onmiddellijk. Toch kwamen we de eerste dag door en er was gelukkig nog de nacht, waarin we weer iets van onze krachten konden terugwinnen.

Verschrikking

Maar de volgende morgen stond een nieuwe verschrikking op het programma: met 21 graden vorst moesten wij de barak uit om ons te wassen. We kwamen er ook niet meer in. Eten en drinken (in zoverre je het die naam nog kon geven) moest buiten gebeuren. Steeds opnieuw probeerden ze ons zo geestelijk en lichamelijk kapot te maken, en bij velen lukte het. Bij ettelijken van mijn kameraden zijn toen de voeten afgevroren. Het eten in de open lucht was bijna een onmogelijkheid, want de handen waren stijf van de kou. Ik ben niet lang in dat lager geweest, maar ik

weet wel, dat er onnoemlijk veel doden zijn gevallen.

Wij werden die eerste morgen ingedeeld in arbeiderscommando's op een heel groot terrein met bouwmaterialen. Ieder kreeg zijn eigen werk. In mijn commando zaten alleen Grieken uit Saloniki, heel gevoelige mensen. Ze hielden als kinderen en nog steeds hoor ik hun volksliedjes. Het was hartverscheurend om te zien hoe zij als ratten stierven. De mensen waren er niet tegen opgewassen. Je moest lichamelijk en geestelijk ook wel heel sterk zijn om de verschrikkingen te doorstaan.

Elke morgen om zes uur werd er appel gehouden. Dat duurde dan twee-en-een-half uur en bijna steeds voor het twintig graden of meer. Ik heb vele medegevangenen naast me in elkaar zien zakken. Dan waren ze dood ook. Eten kreeg je vrijwel niet, en je had er dan ook maar één toekomst. Gaskamers hadden ze er niet eens nodig, de kou deed hetzelfde werk.

Net zo erg

Liebenrosen was maar een klein kamp, vergeleken met die andere. Maar de uitroeping ging er in verhouding even hard. Om de haverklap kwamen de SS-ers de barak binnen. Ze droegen zich als beesten. Je zou een heel dik boek nodig hebben om al hun mishandelingen op te schrijven, maar ik kan het niet. Na al die jaren is het me nog onmogelijk daar gedetailleerd over te schrijven.

De zondag was een speciale dag. Dan kregen we luizencontrole. Spiernaakt moesten we buiten aantreden, nog altijd in die verschrikkelijke koude. Je vroeg je dan maar één ding af: wie moet dit uithouden? Er waren natuurlijk wel gevangenen, die zich uit wanhoop verzetten. Maar dan zagen we ze even later aan hun duimen bungelen. De SS liet nooit iets over zijn kant gaan. Ze hadden strafmedeelingen genoeg en ze waren blij met elke aanleiding om ze toe te passen.

Het kamp bestond hoofdzakelijk uit Grieken, Polen, Fransen en Hongaren. In het werkcommando, waarin ik was ingedeeld, moest je heel hard werken tot je er bij neerviel. Tien uur was de dagelijkse werktijd. Een halve liter watersoep en een klein stukje brood vormden het rantsoen.

We teerden weg van de honger, maar toch zei je steeds maar tegen je zelf: „Volhouden”. Vaak zakte de moed je in de schoenen, want de bevrijding liet maar op zich wachten. Elke dag was er weer dat appel, elke dag weer moesten we twee-en-een-half uur in de kou staan

zonder ons te mogen bewegen. Er waren momenten, dat ik naar de dood verlangde om eindelijk rust te krijgen, maar toch bleef ik volhouden.

Er begonnen geruchten de ronde te doen, dat het kamp afgevoerd zou worden. Maar wat had je aan geruchten? Toch was het voldoende om door te blijven vechten, en toen bleek dat de Russen inderdaad dichtbij waren leefde ik nog steeds. Alles moest ontruimd worden. Lagercommandant en blokoudste moesten uitzoeken wie er met het transport mee mocht en wie niet. De laatste werden neergeschoten. Onder hen was een goed vriend van mij, Jopie Woudhuizen.

De heul liep mee

Wee u wat het zeggen wil om tien dagen te lopen op een stukje brood per dag? Ons transport heette niet per niets het dodentransport. Tweeduidend man telde we toen we weggingen, op weg naar Oraniënburg. Je moest ervoor zorgen steeds maar je ene voet voor de andere te zetten en vooral niet achter te blijven. Luktte dat niet meer dan wachtte je een nekshot uit het pistool van de SS-er Schemel. Hij liep er loerend naast en als er één achterraakte haalde hij de trekker over.

„Zo, alweer een jood”, zei hij dan grijnzend en liep verder, op zoek naar nieuwe buit. Met de dood in de schoenen schuifde je voorwaarts, angstvallig er voor zorgend precies in het gelid te blijven. Tot we bij die landweg kwamen, die ik me nog herinner. Hij haalde er zes jongens tussen-uit en liet ze voor hem het bos inlopen. We hoorden zes knallen, en toen kwam hij lachend teruglopen. „Zo, joden,” zei hij, „harder lopen, anders volgen er nog meer”. Het hielp niet, dat we ons tempo nog verhoogden. Telkens weer koos Schemel slachtoffers uit onze rijen, en het enige gunstige in de hele zaak was nog, dat hij de enige was, die zo te keer ging.

Enige dagen lang ondersteunde ik een dokter, die heel moeilijk mee kon komen. Tenslotte werd het toch te zwaar voor hem. Hij zag zijn einde naderen en smeekte mij hem los te laten. „Laat me”, zei hij, „anders ga je er zelf ook aan”. Ik was zelf ook erg verzwaakt en ik had niet meer de kracht mij te verzetten. Ik liet hem los en twee minuten later klonk er een schot. Het was afgelopen met de Hongaarse dokter Levi.

Die SS-er was pas 21 jaar. Nu heeft hij twee kinderen. Maar ik ga hem bij het proces niet sparen, nog voor geen miljoen.

Een verbrandingsoven.

(Wordt vervolgd)

